

บทที่ ๑ แผ่นดินที่ ๑

"พลอย" เสียงแม่เรียก ขณะที่เรือกำลังพายหน้าออกตากคลองบางหลวง มุ่งตรงไปยังท่าพระ "พลอยจำคำแม่ไว้ให้ดี ถ้าเจ้าจะมีลูกมีผัวต่อไปก็หาคนที่เขาใจเดียว อย่าไปได้ผัวเจ้าชู้เสียมาก จะต้องร้อนใจเหมือนแม่" แม่นั่งอยู่คู่หนึ่ง แล้วพูดต่อไป "แล้วก็อย่าไปเป็นเมียใครเขาเป็นอันขาด จำไว้นะ"

พลอยหันหน้ามามองดูแม่แล้วก็เหลียว กลับไปมองนอกแก่งเรือ ดูเรือแจวพายที่ผ่านไปมา ดูเรือนริมน้ำ และแพที่เต็มไปด้วยตัวของวางขายต่างๆ ดูผู้คนริมตลิ่ง และในเรือที่ผ่านไปมา ด้วยความตื่นตาตื่นใจ อย่างบอกไม่ถูก เพราะครั้งนั้นเป็นครั้งแรกที่พลอยได้ออกจากบ้าน มาไกลถึงเพียงนี้ และเมื่อก่อนที่จะออกจากบ้าน แม่ก็บอกแล้วว่า ไปแล้วไปเลย เป็นตายชาตินี้จะไม่กลับมาเหยียบหัวกระไดบ้านนี้อีก

บ้านพลอยอยู่ในคลองบางหลวง เรียกได้ว่าเป็นบ้านใหญ่ มีกำแพงอิฐเสริมรั้วเหล็กกันตลอดริมน้ำ ที่ทำน้ำ มีศาลาหลังใหญ่ ทำด้วยไม้ ขึ้นจากกระไดทำน้ำ เดินผ่านลานกว้าง ก็ถึงตัวตึก เป็นที่อยู่ของเจ้าคุณพ่อ ตึกนั้น จะพูดไปก็เป็นตึกทันสมัย สำหรับระยะเวลาระหว่าง พ.ศ. ๒๔๒๕ ถึง พ.ศ. ๒๔๓๕ อันเป็นเวลาในรัชสมัยของ สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง มหาราช ในกรุงรัตนโกสินทร์นี้ ตึกนั้นเป็นตึกก่อนอิฐฉาบด้วยปูนขาว หลังคามุงกระเบื้องจีนเป็นลูกฟูก หน้าตึกเป็นบันไดขึ้นสองข้างมาบรรจบกัน ตรงกลางเป็นชாலาย่อมๆ แล้วจากนั้น มีบันไดขึ้นตรงไปขึ้นบนของตึก บนตึกมีเฉลียงเดินได้รอบ ลูกกรงมีลูกมะหวด กระเบื้องสีเขียวแก่ พ้นจากเฉลียงเข้าไป ก็มีห้องใหญ่ๆ สามห้อง เป็นที่อยู่เจ้าคุณพ่อ มีห้องเล็กๆ อีกห้องหนึ่ง สำหรับเจ้าคุณพ่อไว้พระ และอิฐเจ้าคุณปู่ และคุณชวดทั้งหลาย เมื่อพลอยยังเด็กๆ อายุ ๖-๗ ขวบ เคยขึ้นไปบนตึกตอนบ่าย เพื่อไปหาเจ้าคุณพ่อ พลอยเคยรู้สึกกลัวห้องนี้เป็นพิเศษ เพราะเป็นห้องที่ปิดไว้เงียบ ปืนหนึ่งจะเปิดครั้งเดียว เวลาเจ้าคุณพ่อทำบุญ และในเวลาที่เปิดพลอยเคยเห็นโกศอิฐ ตั้งอยู่บนม้านมู่เป็นแถว พลอยเคยถูกเรียกตัวให้เข้าไปจุดธูปเทียน กราบเจ้าคุณปู่คุณย่าและเจ้าคุณชวดอีกหลายคน ตั้งแต่นั้นมา ก็ให้เกรงกลัวห้องนี้เป็นพิเศษ เฉลียงหลังตึกนั้นเป็นที่สำราญของเจ้าคุณพ่อ เวลาท่านอยู่บ้านก็มักจะอยู่ที่เฉลียงหลังนั้นเอง รับประทานข้าวก็ที่นี่ ตึกชั้นบนปูด้วยกระดานแผ่นโตๆ อาศัยแรงคนเข็ดถูกันมาหลายสิบปี ดูขึ้นเงา เป็นมัน เจ้าคุณพ่อท่านปูพรมเล็กๆ นั่งอยู่ที่เฉลียงหลัง รอบๆ ตัวก็มีเขียนหมาก กาน้ำชาชมน้ำ กระโถน หีบบุหรี และพานใส่ชุดจัดบุหรีตั้งไว้ เมื่อวันที่พลอยจะออกจากบ้าน ก็ขึ้นไปลาท่านที่นั่น โดยที่แม่ปล่อยให้ขึ้นไปคนเดียว เวลานั้นพลอยอายุ ๑๐ ขวบ พอจะมีความสังเกตสิ่งต่างๆ ได้ถนัดถนี่ ต่อมาอีกหลายสิบปี พลอยนึกถึงเจ้าคุณพ่อขึ้นมาครั้งใด ก็ยังเห็นภาพท่านนั่งขัดสมาธิอยู่บนพรม เจ้าคุณพ่อนุ่งผ้าลายสีจันทน์ ปล่อยลอยชายตามสบาย เมื่อพลอยขึ้นไปกราบลา ยังนึกจำได้ว่าท่านมองดูหน้า ลูกสาวคนเล็กของท่าน อย่างพิถีพิถัน ค่อยๆ ค่อยๆ จะดูไว้ให้จำได้แม่นยำ แต่ท่านก็มีได้ปรึกษาพูดจาตกทลาย หรือห้ามปราม คงมองแต่หน้าพลอยจนพลอยคลานกลับลงมา

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ พลอยมีอายุได้สิบขวบ ถ้าใครไปถามพลอยในขณะนั้นว่า ใครเป็นบิดา พลอยก็ตอบว่าชื่อ พระยาพิพิธ ๗ มารดาชื่อแฉ่ม เป็นเอกภรรยาของพระยาพิพิธ แต่ไม่ใช่ในฐานะคุณหญิง เพราะคุณหญิงท่านชื่อเอี่ยมเป็นคนอัมพาต ไม่ได้อยู่กับเจ้าคุณพ่อ แต่กลับไปอยู่บ้านเดิมของท่านเสีย ตั้งแต่ก่อนพลอยเกิด คงเหลืออยู่แต่บุตรของคุณหญิงอยู่ในบ้านสามคน คือคุณอุ้นพี่สาวใหญ่ อายุสิบเก้าปี คุณชิตพี่ชายคนรอง อายุสิบหกปี คุณเชยพี่สาวคนเล็ก แก่กว่าพลอยสองปี พลอยมีพี่ชายร่วมมารดาอีกคนหนึ่ง อายุแก่กว่าพลอยปีเศษ ชื่อพ่อเพิ่ม และมีน้องสาวคนละมารดาอีกคนหนึ่ง เกิดจากแม่แหว ภรรยาเจ้าคุณพ่อ คนรองแม่ลงไป ชื่อหวานอ่อนกว่าพลอยสองปี กับพี่น้องเหล่านี้ นอกจากพ่อเพิ่มที่ร่วมท้อง พลอย

คุ้นเคยกับคุณเขยเป็นพิเศษ เพราะอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน และคุณเขยเป็นเด็กชอบเล่นปายปิ่น ไปในที่ต่างๆ ซึ่งถูกกับนิสัยของพลอย คุณอุ้นพี่สาวคนใหญ่นั้น พลอยเห็นว่าเป็นผู้ใหญ่ที่น่าเกรงขาม เพราะเธออยู่ร่วมบนเตียงกับเจ้าคุณพ่อ ในห้องใหญ่อีกห้องหนึ่ง ซึ่งเป็นห้องเก็บเครื่องเงินเครื่องทอง คุณอุ้นเป็นผู้ถือกุญแจแต่ผู้เดียว แม้แต่การจับจ่ายใช้สอยทุกอย่างในบ้าน คุณอุ้นก็เป็นผู้ทำทั้งสิ้น เจ้าคุณพ่อท่านไว้ใจว่าเป็นลูกสาวใหญ่ ส่วนแม่ของพลอย ซึ่งคนทั้งบ้านเรียกว่า แม่เข้มนั้น เจ้าคุณพ่อท่านปลูกเรือนฝากระดานห้าห้องให้ อยู่อีกหลังหนึ่งใกล้ๆ กับตัวตึก ในบริเวณบ้าน มีลำรับส่งต่างหากจากโรงครัว ซึ่งกินกันสามคนแม่ลูก กินเสร็จแล้วก็มีนางพิศ บ่าวซึ่งแม่ช่วยมาไว้ใช้ มีค่าตัว ๑๒ ตำลึง เป็นผู้กินเหลือและล้างถ้วยชาม การปิดกวาดบ้าน ปลูกที่หลังที่นอน ตลอดจนซักผ้าที่เรือนแม่ เป็นหน้าที่ของพิศ

พี่ของพลอยอีกสองคน คือ คุณชิตและพ่อเพิ่มนั้น พลอยเกือบจะไม่รู้จักเสียเลย คนหนึ่งคือคุณชิต ผู้ซึ่งเวลานั้น เป็นหนุ่มเต็มตัว อายุ ๑๖ บางทีพลอยเคยเห็นคุณชิตตอนเย็นๆ นุ่งผ้าสีใส่เสื้อกระบอกแพรเลียน หวีผมใส่น้ำมันแปร์ ติดยาแก้ปวดหัวทั้งสองขมับ ตามธรรมเนียมหนุ่มๆ สมัยนั้น เดินไปเดินมาอยู่แถวท่าน้ำ พอพลบค่ำ คุณชิตก็แอบลงเรือข้ามฟาก ไปเที่ยวกับทนายหนุ่มๆ ของเจ้าคุณพ่อ ครั้งหนึ่งพลอยจำได้ว่า คุณชิตหายไปหลายวัน แต่พอกลับมาเกิดเรื่องใหญ่ เพราะเจ้าคุณพ่อท่านมัดมือ เชียนที่หน้าตึก ทั้งคุณชิตและทนาย เสียรังกันให้ลั่นบ้านไปหมด พลอยไปแอบดูอยู่หลังพุ่มต้นแก้วรอบตึกกับคุณเขย ผู้ซึ่งดีใจที่พี่ชายถูกเชียน แล้วปรารภกับพลอยว่าสมน้ำหน้า อีกครั้งหนึ่งพลอยเห็นคุณชิตเจ็บผอมแห้ง นอนแบบอยู่ที่เรือน ที่เธออยู่กับบ่าวหนุ่มๆ รุ่นเดียวกัน เห็นบ่าวต้มยาต้มให้กินเป็นหลายหม้อ คุณเขยแอบมากระซิบบอกพลอยว่า "แม่พลอยฉันบอกอะไรให้ อย่าพูดไปนะ คุณชิตเป็นโรคบวช ชื่นพูดไปฉันโกรธจริงๆ ด้วย"

พ่อเพิ่มพี่ชายของพลอยนั้น ดูสวามีภักดีคุณชิตมากกว่าพี่น้องอื่นๆ แต่พ่อเพิ่มก็ต้องแอบไปมาหาสู่ มิให้แม่เห็น เพราะถ้าแม่รู้ว่าพ่อเพิ่มไปคบกับคุณชิตที่ไร เป็นเชียนเอาทุกที ส่วนหวานน้องคนละแม่ ลูกแม่แวนั้น ยังเด็กเกินไปที่พลอยจะสนใจ

วันหนึ่ง พลอยถามแม่ถึงเรื่องพี่น้องเหล่านี้ว่า ทำไมคนจึงเรียกลูกเจ้าคุณพ่อว่า คุณอุ้น คุณชิต คุณเขย แล้วทำไมจึงเรียกลูกอื่นว่า พ่อเพิ่ม แม่พลอย แม่หวาน แม่มองหน้าพลอยครู่หนึ่ง แล้วหัวเราะตอบว่า

"เพราะพวกเข็งมันลูกเมียน้อย นันท่านลูกคุณหญิง ก็ต้องเป็นคุณไปหมด เขาไม่เรียกว่า อีพลอย ก็ดีถมไปแล้ว"

ตั้งแต่พลอยจำความได้มาจนถึงอายุ ๑๐ ขวบ พลอยมีความรู้สึกที่แม่และคุณอุ้นพี่สาวใหญ่ มีเรื่องตึงๆ กันอยู่เสมอจริงอยู่ทั้งสองมิได้โกรธเคืองกันถึงวิวาทเป็นปากเสียง และต่อหน้าเจ้าคุณพ่อ ก็พูดจาปราศรัยกันเท่าที่มีเรื่องจะพูด แต่พลอยสังเกตด้วยความรู้สึกของเด็กว่า แม่มักจะใช้ถ้อยคำ ที่สุภาพเป็นพิเศษกับคุณอุ้นเสมอ เป็นต้นว่าเรียกคุณอุ้นว่า "คุณใหญ่" เรียกตัวเองว่า "ดิฉัน" อย่างขัดถ้อยขัดคำ และใช้คำเจ้าคะเจ้าขาตลอดจนกิริยาที่นอบน้อมอย่างเฉียบขาดเยือกเย็นปราศจากความรู้สึก แต่บางเวลาแม่แสดงความในใจ ให้พลอยเห็นว่าแม่ได้รับความกดดัน และบังคับใจอยู่เป็นนิจ เนื่องจากฐานะแม่บ้าน และการเป็นผู้บังคับบัญชาของคุณอุ้น ผู้ซึ่งแม่ถือว่าเป็นเพียงลูกของเจ้าคุณ แต่ตัวแม่เองนั้นเป็นเมีย ยิ่งเจ้าคุณพ่อท่านเชื่อฟัง ยอมให้คุณอุ้นปกครองบ้านโดยเด็ดขาด แม่อีกยิ่งมีความคับใจยิ่งขึ้น แม่เคยร้องให้ปรับทุกข์กับพลอยว่า เจ้าคุณพ่อท่านเลี้ยงแม่เป็นบ่าวหรือคนอาศัย แม่ไม่มีสิทธิอะไรในบ้านนี้ ได้แต่อยู่ไปวันหนึ่งๆ ส่วนแม่แวน

ภรรยาของเจ้าคุณพ่อ อีกคนหนึ่งนั้น สนิทสนมกับคุณอุ้น อย่างมากมาย อยู่ด้วยกันได้วันยังค่ำเกือบไม่เคยลาตกัน เพราะแม่แหวแวกว่าคุณอุ้น เพียงสี่ห้าปี เคยเป็นต้นห้องของคุณอุ้นมาก่อน และแม่บอกพลอยว่า คุณอุ้นเป็นคนยกบ่าวของตน ขึ้นเป็นเมียเจ้าคุณพ่อ เพื่อจะกำจัดแม่ให้ออกจากบ้าน แม่บอกด้วยว่าครั้งนั้นก็เกิดเรื่อง "หิ้งนางแหว" ตามคำของแม่ จนถึงเกือบจะออกจากบ้านไปเสียแล้ว แต่เห็นลูกยังเล็กนัก แม่ก็ต้องอดใจทนอยู่ไป

พลอยอยู่มาท่ามกลางความตึงเครียด ระหว่างแม่และคุณอุ้น จนบางทีพลอยรู้สึกกลัวทั้งสองฝ่าย ไม่อยากเข้าใกล้คนที่บรรเทาความตึงเครียด ที่พลอยต้องได้รู้สึกไปด้วย ก็คือเจ้าคุณพ่อ เพราะเจ้าคุณพ่อ ท่านเป็นคนรักเด็กทุกคน ไม่ว่าเป็นลูกท่านหรือลูกใครๆ บางทีตอนเย็นๆ เจ้าคุณพ่อบอกท่านเรียกเด็กๆในบ้าน ให้มาวิ่งเล่นกันให้ท่านดู ที่ลานหน้าตึก ใครจะส่งเสียงดังเท่าไรก็ได้ และคนที่ส่งเสียงดังที่สุด และหัวเราะดังที่สุด ก็คือเจ้าคุณพ่อเอง แต่ลูกที่โตเป็นหนุ่มเป็นสาวแล้ว คุณเจ้าคุณพ่อบอกท่านเฉยๆไป อย่างคุณอุ้นท่านก็เกรงใจ หรืออย่างคุณชิต ก็มักมีเรื่องเคืองใจกันอยู่เสมอ เข้าหน้ากันไม่ติด ลูกทุกคน เจ้าคุณพ่อบอกท่านเป็นคนตั้งชื่อ และตั้งชื่อง่ายๆ พยางค์เดียวทุกคน พลอยเคยได้ยินเจ้าคุณพ่อบอกท่านหัวเราะเยาะ เพื่อนฝูงขุนนางบางคน ที่ตั้งชื่อลูกยาวๆ ว่าทำเทียมเจ้าเทียมนาย จัญไรจะกิน อย่างที่บ้านพระพิพัฒน์ใกล้ๆกัน ตั้งชื่อลูกคล้องจองกัน เป็นจังหวะว่า เพ็ญพิสมัย ไสสุคนธรส สดสำราญจิต สนิทเสนาหา เจ้าคุณพ่อบอกท่านเคยเอามาร้องให้แม่ฟัง เป็นจังหวะ แล้วบอกว่างดเหมือนเพลงแขกเจ้าเซ็น

ในที่สุด เรื่องใหญ่ที่ทำให้ชีวิตของพลอยเปลี่ยนแปลงไปมาก ก็เกิดขึ้นจริงๆ คืนหนึ่งแม่ขึ้นไปหาเจ้าคุณพ่อ บนตึกแต่ห้าทุ่ม พลอยอยู่ที่เรือนนอนคอยแม่จนหลับไป มาตักใจตื่นขึ้นอีกทีหนึ่ง ตอนตีสามกว่าๆ เห็นแม่เข้ามาจุดตะเกียงในห้อง แล้วตรงเข้ามาปลุกพลอย มีพ่อเพิ่มซึ่งนอนอยู่ข้างนอก เดินเข้ามาอย่างงงๆ

"พลอยไปกับแม่" เสียงแม่พูดอย่างแค่นใจ โบทหน้าของแม่อาบไปด้วยน้ำตา "เมื่อท่านไม่เลี้ยงแม่แล้ว แม่ก็จะไปตามยถากรรม เราก็คนมีชาติมีสกุลเหมือนกัน ใครจะไปยอมให้กดหัวกันอย่างไรซ้ำ พ่อเพิ่มเป็นลูกผู้ชาย ต้องอยู่ทางนี้ เจ้าคุณพ่อบอกท่านไม่ยอมให้แม่เอาไป อยู่ทางนี้ละก็ฝากเนื้อฝากตัวกับท่านให้ดี" ส่วยพลอยแม่ไม่ยอมทิ้งไว้ เดี่ยวมันจะรุมกันชมเหง ถึงแม่จะไม่มีปัญญาเลี้ยง เจ้านายของเราก็กังมี แม่จะเอาพลอยไปถวายเสด็จ" พูดแล้วแม่ก็ก้มหน้าร้องไห้ไปพลางเอาชายผ้าแถบย้อมก้านดอกกรรณิการ ที่แม่หมอมูขี้ขึ้นช้ำน้ำตาไปพลาง เหมือนหนึ่งใจแม่จะขาด ฝ่ายพ่อเพิ่มพ่อดียินแม่บอกว่าจะละไว้ที่บ้าน ก็ยื่นร้องไห้โสร่งบ้าน ทั้งกลางดึก

พ่อดียินแม่บอกว่า จะเอาไปถวายเสด็จ พลอยก็เข้าใจทันที เพราะพลอยเคยได้ยินเรื่องเสด็จของแม่ จากปากแม่อยู่เสมอ เสด็จประทับอยู่ในวังหลวง แม่เคยอยู่ที่นั่นตั้งแต่เด็กๆ จนทูลลาออกมาอยู่กับเจ้าคุณพ่อ เพราะญาติทางแม่ชักนำไป แม่บอกว่าคุณจริงแม่เป็นพระญาติเสด็จเหมือนกัน พ่อของแม่หรือตาของพลอย เป็นหลานของเจ้าจอมมารดาของเสด็จ แต่แม่บอกแต่เท่านั้น แล้วบอกพลอยว่า "อย่าพูดไป เราเป็นข้าท่าน ไปนับญาติกับเจ้านายไม่ดี เดี่ยวเขาจะขึ้นหัว" เรื่องเขาขึ้นหัวหรือจัญไรจะกินเมื่อไปเกี่ยวกับเจ้านายนี้ พลอยเคยได้ยินเสมอ ถ้าเจ้าคุณพ่อไม่พูดแม่ก็พูดบ่อยๆ จนพลอยเคยนึกว่า เจ้านายคนนั้น ถ้าจะเป็นหากันชุกชุม เหมือนกับนางชุกชุกครอกในบ้าน พลอยไปเล่นด้วยที่ไร เป็นติดเหมาทุกที พลอยเคยถามเรื่องนี้กับเจ้าคุณพ่อ เห็นท่านหัวเราะงอหาย แล้วก็ไม่ได้พูดว่าอะไร

เรื่องเกี่ยวกับเสด็จนั้นแม่เคยบอกว่า ถ้าพลอยโตขึ้นอีกสักหน่อยก็จะส่งตัวไปถวาย แม่เคยขออนุญาต เจ้าคุณพ่อแล้วในเรื่องนี้ ท่านก็ไม่ขัดข้อง บอกว่า "ดีเหมือนกัน เด็กมันจะได้มีความรู้" แต่แล้วท่านก็ขอผลัดว่า อย่าเพิ่งส่งไป เพราะท่านไม่มีลูกเล็กๆจะเล่นด้วย ฉะนั้นพอแม่เอ่ยปากว่า จะพาตัวไปถวายเสด็จ พลอยก็เข้าใจทันที แต่โดยที่เห็นแม่ร้องไห้มาก และพ่อเพิ่มก็ส่งเสียงดั่งลั่น พลอยก็ได้แต่นั่งตงตลิ่ง คุณจะพูดจาง่ายๆก็ไม่ออก

แม่เห็นพ่อเพิ่มร้องไห้ดังๆ ก็ดึงตัวมากอดไว้ แล้วกระซิบปลอบโยนเบาๆ ตัวแม่เองก็หยุดร้องไห้ลงบ้าง เพราะกลัวพ่อเพิ่มจะอะอะไปใหญ่ พอเห็นพ่อเพิ่มสงบลงบ้างแล้ว แม่ก็ใช้ให้ไปตามนางพิศมาช่วยเก็บของ

คืนนั้นทั้งคืน แม่เก็บของอยู่กับนางพิศ พอรุ่งสว่าง แม่ก็ให้นางพิศขนของไปไว้ที่ศาลาท่าน้ำ และให้ไปตามเรือมาลำหนึ่ง สำหรับพลอยนั้น แม่จับล้างหน้าเกล้าจุก แต่งตัวเตรียมไว้แต่ก่อนรุ่ง และให้นั่งคอยอยู่ที่เฉลียงหน้าเรือน ระหว่างที่คอยอยู่นั้นเอง พลอยได้ยินเสียงใครเรียกเบาๆ ที่ข้างเรือน พอชะโงกหน้าออกไปดู ก็เห็นคุณชายมายืนหน้าตึ้นๆอยู่ในมือถือห่ออะไรห่อหนึ่ง

"แม่พลอย" เสียงคุณชายเรียกเบาๆ "อย่าอะอะไป ลงมานี่เดี๋ยว"

พลอยเหลือบไปดูเห็นแม่ยังง่วนอยู่ในเรือน จึงค่อยๆลงบันได พอเดินไปถึงตัวคุณชาย คุณชายก็คว้าข้อมือ ดึงตัวพลอยเข้าไปใต้ถุนเรือน แล้วถามด้วยเสียงสั้นๆว่า

"นี่แม่พลอยจะไปจริงๆหรือ คุณอุ้นบอกฉันเมื่อคืนนี้เอง แต่ฉันยังไม่เชื่อ"

พลอยเห็นหน้าคุณชายซีดๆ แล้วนึกถึงที่เคยวิ่งเล่นกันอยู่ทุกวัน ก็ตื่นตันใจ ได้แต่พยักหน้า คุณชายยังไม่ปล่อยแขนพลอย และมือที่กำแขนพลอยนั้นเย็นเฉียบ

พอเห็นพลอยพยักหน้ารับคำ น้ำตาเม็ดโตๆ ก็ร่วงจากนัยน์ตาของคุณชาย และไหลลงมาถูกแขนของพลอย หลายเม็ด "โอ้แม่พลอย" คุณชายพูดเสียงเครือ "แม่พลอยไปเสียแล้วฉันจะเล่นกับใครล่ะ แม่พลอยอย่าลืมฉันนะ" คุณชายพูดซ้ำๆ อยู่หลายหน

เมื่อได้ยินดูหน้ากันอยู่สักครู่หนึ่ง คุณชายก็ยื่นห่อที่ถือมาด้วยนั้นให้ พลาทงกล่าวว่า "นี่แม่พลอย ฉันให้ จันอัป ฉันแอบขโมยคุณอุ้นเธอมาจากบนตึก แม่พลอยเอาไว้กินกลางทางก็แล้วกัน"

พลอยรับห่อจันอัปจากมือคุณชาย เหมือนอย่างกับเป็นของอันมีค่าเป็นเสียที่สุดแล้ว จะพูดจากับคุณชายอย่างไร ก็พูดไม่ออก เพราะคือนั้นตีบตันไปด้วยความรู้สึก มองดูหน้าคุณชายก็เห็นพว่ไปหมด เพราะนัยน์ตานั้น มีน้ำตาไหลล้นมาก บอญ่พอดีเสียงแม่เรียกชื่อพลอยเบาๆ สองสามครั้งบนเรือน พลอยก็ได้โอกาส สะบัดแขนหลุดจากมือคุณชาย รับห่อหลังให้วิ่งหนีกลับขึ้นเรือนไปหาแม่

"พลอยมานี่" เสียงแม่เรียกในห้องอีกครั้งหนึ่ง พลอยก็รีบเข้าไปนั่งข้างๆตัว แม่เก็บของเสร็จเรียบร้อยแล้ว ของใช้ต่างๆเป็นพวก ถ้วยโถโอชาม แม่ถือว่าเป็นของบ้านนี้ จึงรวบรวมไว้ต่างหากอีกที่หนึ่ง คงเก็บแต่เสื้อผ้า ข้าวของจุกๆจิกๆ ส่วนตัวของแม่แท้ๆ ใส่หีบไม้บุหนังสีดำเป็นลายทอง รูปหงส์มังกรสองใบ ส่วนผ้าผ่อนของพลอยนั้น แม่รวบรวมใส่หีบชนิดเดียวกันแต่สีแดง ใบย่อมกว่าอีกใบหนึ่ง ที่นอนหมอนมุ้งต่างๆ แม่ทิ้งไว้ที่เรือน พ่อเพิ่มอยู่ต่อไปจะได้ใช้ ตัวแม่เองจะไปหาเอาข้างหน้า พลอยยังเห็นข้าวของที่เคยใช้ร่วมกันอยู่ทุกวัน ถูกแบ่งสรรปันส่วน ก็ยังมีความรู้สึกมากขึ้น เพราะทุกอย่างก็เห็น เป็นอาการของ บ้านแตกสาแหรกขาดแท้ๆ น้ำตาที่อยู่ในลูกตาก็หลังไหลออกมา จะห้ามเท่าไรก็ไม่หยุด

แม่เอาผ้าเช็ดน้ำตาให้ พลังเหลือบเห็นห่อของที่พลอยถืออยู่ในมือ จึงถามขึ้นว่า

"พลอย นินห่ออะไรลูก"

"ห่อ..." พลอยหยุดสะอื้นแล้วกล่าวตะกุกตะกักต่อไป "ห่อจันอับจ๊ะแม่"

"ใครให้" แม่ถาม แต่แล้วก็เดาออกพูดต่อไปทันทีว่า "คุณเชยหรือ"

พลอยได้แต่พยักหน้ารับคำ แม่กำลังปิดหีบอยู่ก็หยุดนิ่ง เขามีดวงพาดไว้บนฝาหีบครู่หนึ่ง ตาเหม่อมองออกไปนอกหน้าต่าง เหมือนจะตรึกตรองตัดสินใจอะไรอยู่ แต่แล้วแม่ก็ถอนใจใหญ่สลดหน้า พลังหันมาทางพลอย เอาผ้าเช็ดน้ำตาให้อีก แล้วหลังลูบหัวพลอยพูดว่า

"นี่เสียพลอย อย่าร้องให้ไปเลยหูหนวกของแม่ แม่เป็นคนรักพลอยมากที่สุด ไม่มีใครจะรักลูกเกินไปกว่าแม่ได้ ไปเสียกับแม่เถิด แม่รักลูกจึงอยากให้คุณได้ดี ไปอยู่ในวังที่ตำหนักเสด็จ อีกหนอยก็จะสนุกสบาย ไม่คิดถึงบ้านเสียอีก" แม่นิ่งอยู่อีกครู่หนึ่ง แล้วกระซิบด้วยเสียงสั่นเครือว่า

"พลอย ขึ้นไปบนตึกไปกราบลาเจ้าคุณพ่อเสีย เสร็จแล้วตามไปที่ทำน้ำ แม่จะคอยอยู่ที่นั่น" ว่าแล้วแม่ก็หันหน้าหนี เริ่มยัดของลงหีบอย่างกุกกุกจจ และปิดฝาหีบอย่างแรง เหมือนกับจะใช้อาการ และเสียงนั้น ช่วยเพิ่มความแน่นอน ในการตัดสินใจให้ยิ่งขึ้น

พลอยค่อยๆ ย่องออกจากห้อง เดินผ่านเฉลียงลงบันไดอย่างช้าๆ เพราะมันเป็นครั้งสุดท้าย ที่พลอยจะลงจากเรือน ที่อยู่มาตั้งแต่เกิด ฝาเรือนทุกฝาจะมีตำหนิ มีรอยอย่างไรที่พลอยรู้จักดี ตำหนิและรอยต่างๆ เหล่านั้น ก็เหมือนจะเด่นออกมาให้เห็นได้ชัดในคราวนี้ ร่องกระดานทุกร่อง ที่พลอยเคยนั่งทับ นอนทับ และแอบทิ้งของลงไปข้างล่าง ดูเหมือนจะเรียกร้องให้พลอยหยุดรำลา จนถึงขั้นบันได แต่ละขั้นที่เคยถัดขึ้นลง และราวบันได ที่เคยโหนเล่นกับคุณเชยเป็นประจำ ดูเหมือนจะโตกว่าเก่า เหนกว่าเก่า เพิ่มความสำคัญขึ้น ในคราวที่จะจากกันไปในวันนี้

คุณเชยหายไปจากใต้ถุนบ้านแล้ว ไม่ทราบจะไปหลบอยู่ที่ไหน พลอยเดินข้ามลานบ้านช้าๆ เหลียวดูรอบๆตัว เหมือนกับจะสังเกตุสถานที่ และสิ่งแวดล้อมที่เห็นกันมาทุกวัน ต้นปืตต้นใหญ่ที่ได้อาศัยร่วม เล่นหุงข้าวหุงแกงกับคุณเชย และเคยช่วยกันเก็บดอกไม้ให้แม่ ผสมกับยาเส้นมวนบุหรี่ให้เจ้าคุณพ่อ พลอยนึกขึ้นมามีว่า แม่ไปเสียแล้วใครจะเป็นคนมวน

บุหรี่ เพราะแม่เคยทำอยู่คนเดียว และเป็นกรใหญ่เต็มที เพราะไหนจะต้องต้มน้ำฝึ้ง น้ำสับปะรดและชะเอมไว้คูลูกกับยาเส้นเมืองสอง ไหนจะต้องมวนยาเส้น เข้าแบบกระดาษทิ้งไว้เป็นตัว ไหนจะต้องรดใบตองแล้วตัดให้พอดี ของเหล่านี้ถ้าแม่ไม่ทำให้ใครจะทำ พอลอยเดินผ่านต้นเขี้ยวกระแต ซึ่งแม่เคยเก็บไปร้อยมาลัยใส่จุกให้ ผ่านต้นกรรณิการี่ ซึ่งแม่สั่งให้มาเก็บดอกที่ร่วง ไปให้แม่ทุกเช้า เพราะแม่จะได้ตัดเอากันตากแดดไว้ย้อมผ้าแถบ ผ่านต้นชะลูดซึ่งส่งกลิ่นไกล แต่หาดอกไม้ใคร่พบ ทุกอย่างล้วนแต่เรียกพลอยให้หยุด ให้เหลียวมอง แต่พลอยก็ก้าวขาเดินไปจนถึงบันไดหลังตึก พอถึงเฉลียง พลอยก็ลงคลาน พอเข้าไปใกล้ตัวเจ้าคุณพ่อ ก็ลงกราบ แล้วก็นั่งก้มหน้า เอามือแคะกระดานแก้ขวยน รอฟังว่าท่านจะพูดว่าอย่างไร เมื่อนั่งอยู่สักครู่หนึ่ง ไม่มีเสียงอะไร จากเจ้าคุณพ่อเลย นอกจากเสียงกระแอมและเสียงบ้วนน้ำหมาก พลอยก็ลงกราบอีกครั้ง แล้วคลานถอยไป ทางบันได

"พลอย" เสียงคุณอุ้นเรียกออกมาจากในห้อง "มานี่" พลอยสะดุ้งสุดตัว ลังเลจะเข้าไปดีหรือไม่ดี เมื่อตัดสินใจไม่ถูก ก็เลี้ยวไปดูหน้าเจ้าคุณพ่อ เห็นท่านพยักหน้าเข้าไปทางในห้อง เหมือนกับจะบอกให้พลอยเข้าไป พอดีเสียงคุณอุ้นเรียกอีกครั้งหนึ่ง พลอยก็คลานเข้าไปในห้อง

ห้องนั้นมีตมครี้อยู่เป็นประจำ เพราะคุณอุ้นเธอไม่ชอบแสงแดด ว่าจะทำให้ผิวเสีย ในห้องนั้นอบอวลไปด้วย กลิ่นอบกลิ่นร่ำ ผาผนังสามด้านมีตู้วางเรียงไว้หลายใบ ในตู้บรรจุเครื่องเงิน และเครื่องถมเป็นอันมาก นอกจากนั้นก็มีการปักเหล็กวางอยู่อีกหลายใบในเงามืด บรรจุเครื่องเพชรเครื่องทอง ที่คุณอุ้นถืออภุญแจแต่ผู้เดียว คุณอุ้นนั่งอยู่กลางห้อง มีเขียนหมากเงิน กระโถนเงินวางอยู่ใกล้ๆ วันนั้นเป็นวันพุธ คุณอุ้นนุ่งผ้าลายเขียว ชัดเป็นมันแข่งกว้าง ห่มผ้าแถบสีจำปาแก่ คุณอุ้นเป็นคนมีระเบียบ การแต่งตัวแต่ละวันนั้น ก็เรียบร้อยเป็นอย่างดี คุณอุ้นหิวผมที่ใส่น้ำมันไว้อย่างเรียบร้อย ไม่มีกระดิก ที่ไผมนั้นก็กันไว้ เรียบร้อยตามปกติ พอเห็นพลอยคลานเข้ามา คุณอุ้นก็หยิบตลับงาใส่ขี้ผึ้งสีปาก มาเปิดเอาขี้ผึ้งพองขึ้นสี แล้วถามด้วยน้ำเสียงที่ไร้ความปรานีว่า

"จะไปกับแม่หรือแม่ตัวดี"

พลอยนิ่งเงียบ ก้มหน้ามองกระดานไม้กระดุกกระดิก รู้สึกหนาวเย็นตามเนื้อตัวขึ้นมาอย่างบอกไม่ถูก

"ไปละก้อไปให้พ้นนะยะ" คุณอุ้นพูดต่อ "อย่าทำกลับไปกลับมา จะเสียรัศมีแม่ผู้ดีแปดสาแหรก" พลอยนิ่งเงียบอีก เพราะถึงจะตอบก็ไม่ว่าจะตอบอย่างไรถูก

"ไป ! ไปให้พ้น" คุณอุ้นไล่ส่ง "นั่งคนนี่ลูกแม่ ลูกเสีย ลูกตะเข้เลี้ยงไม่ได้"

คำอำลาของคุณอุ้นมีเพียงเท่านั้นเอง พลอยก้มลงไหว้แล้วรีบคลานออกจากห้อง ผ่านเฉลียงหลังอย่างรวดเร็ว เพราะใจพลอยนั้น กลับเปลี่ยนเป็นอยากไปเสียให้พ้น พอลงจากตึกได้พลอยก็รีบวิ่ง ตรงไปยังท่าน้ำที่แม่คอยอยู่กับนางพิศ มีพ่อเพิ่มมายืนนกดเสาร้องให้ กระชิกๆอยู่

เมื่อพลอยมาถึงท่าหน้า แม่ก็ไม่ได้พูดจาใดถามว่าอะไรทั้งสิ้น รีบเร่งให้นางพิศบัว พาพลอยเข้าไปในแก่งเรือ แม่ตรงเข้าไปกอดพ่อเพิ่ม กระซิบสิ่งอะไรเบาๆ อีกสองสามคำ เสียงพ่อเพิ่มสะอื้นถี่เข้าและดังขึ้นกว่าเก่า แล้วแม่ก็รีบลงมาในเรือ สั่งคนแจวให้ออกเรือ พลอยมองออกไปนอกเรือทางบ้าน เห็นแต่เสาศาลาที่ปักอยู่ในน้ำ พอเรือออกจากท่ามาไกลอีกเล็กน้อย จึงได้เห็นหลังคาตึกเจ้าคุณพ่อ เห็นรั้วเหล็กกำแพงบ้าน และศาลาท่าน้ำทั้งหลัง มีพ่อเพิ่มยื่นกอดเสาร่องให้สะอื้นสะอื้นอยู่ในท่าเก่า ครั้นแล้วภาพเหล่านั้นก็เริ่มไกลออกไปทุกที จนในที่สุดก็ลับตาไป มีภาพบ้านอื่น ๆ ภาพเรือสวนข้างคลอง เข้ามาแทนที่ยิ่งใกล้ปากคลองเข้าไป บ้านช่องและแพสองข้างทางก็หนาแน่นขึ้น ผู้คนที่สัญจรไปมาทั้งทางน้ำ และทางบกก็จอแจยิ่งขึ้น พลอยฟังดูภาพต่างๆ ที่เต็มไปด้วยสีสัน และผ่านไปประจักษ์จากเคลื่อนที่ได้ อย่างตื่นตาตื่นใจ พอเรือออกจากคลองแม่พุดด้วย พลอยก็ทาสใจไม่ เพราะความรู้สึกตระหนกตกใจ ที่ได้รับแต่เมื่อคืนตอนดึก เมื่อแม่มาปลุก ความเศร้าสลดใจตอนที่จะต้องจากบ้าน และความขมขื่นใจ จากถ้อยคำของคุณอุ่น เมื่อตอนจะจากกัน กระทำให้ประสาทความรู้สึกของพลอยมีขนาดอยู่ ประกอบกับมาได้เห็น ของใหม่ที่ตื่นตื่นตาตื่นใจต่างๆ ทำให้พลอยมีความสนใจคำพูดของแม่แต่น้อย

พอเรือมาถึงกลางแม่น้ำ พลอยมองดูขึงตรงข้ามก็ยิ่งรู้สึกตื่นเต้นยิ่งขึ้น ถึงกับอดใจไว้ไม่ได้ ต้องสะกิดถามแม่ว่า

"แม่จ๋า นั่นอะไรนะแม่" พลอยชี้มือไปที่หลังคากระเบื้องสี มีชื่อฟ้าปิดทองระยิบระยับเต็ม

"ตำหนักแพงลูก" เสียงแม่ตอบ พลอยไม่เข้าใจว่าตำหนักแพงนั้นคืออะไร เป็นของใคร และมีไว้ทำไม เพราะความสนใจและความอยากรู้อยากเห็นนั้น กำลังเปลี่ยนไปโดยเร็ว และยิ่งเพิ่มขึ้นทุกที พลอยชี้มือข้ามตำหนักแพงไป แล้วถามแม่ว่า

"แล้วโน่นละแม่ ที่ยอดสูงๆ นั้น พระเจดีย์อะไร วัดอะไร จ๊ะแม่ ไหญ่โตเสียเหลือเกิน"

แม่หัวเราะก็กอดพลอยไว้แล้วตอบว่า "ไม่ใช่วัดดอกลูก นั่นแหละวังหลวงที่ลูกจะไปอยู่ละ ที่ยอดแหลมๆ สูงๆ นั่นคือยอดพระมหาปราสาท ที่เห็นเหมือนหลังคาโบสถ์นั่นคือ พระมณฑปเย็บ ประเดี๋ยวเราไปขึ้นจากเรือ ที่ท่าพระ แล้วเดินย้อนไปหน่อย ก็เข้าประตูศรีสุดาวงศ์ไปในวัง"

"แล้วเสด็จท่านประทับอยู่หลังไหนละแม่ ที่ยอดสูงๆ นั้นหรือจ๊ะ"

แม่หัวเราะอีก "เปล่าลูก ท่านไม่ได้ประทับที่นั่นหรอก ถ้าแม่ไปทูลเสด็จว่า พลอยถามอย่างนี้ เป็นได้ทรงพระสรวลไปนานทีเดียว เสด็จท่านก็ประทับอยู่ที่ตำหนักของท่าน อีกหลังหนึ่งต่างหาก มองจากนี้ไม่เห็น ... พลอย ! อย่าชะงักจากเรือให้มากนัก เดี่ยวร่วงลงน้ำไป"

พลอยรีบถอยเข้ามาในเรือตามคำแม่ นั่งอยู่ในเรือพลางหัวใจเต้นตึกตัก ด้วยความตื่นเต้น "นั่นหรือคือที่อยู่ของเราต่อไป" พลอยนึกแต่ในใจ "ช่างใหญ่โตสวยงามเสียจริงๆ ตึกเจ้าคุณพ่อว่าใหญ่โตแล้ว ยังไม่เท่าซีกเดียวของวังหลวง" นึกขึ้นมาพลอยชักเฉลียวใจ ถามแม่ว่า

"วังหลวงนี้เป็นของเสด็จหรือจ๊ะแม่"

"ไม่ใช่" แม่ร้องเสียงหลง "วังหลวงก็เป็นของพระเจ้าอยู่หัวท่านซีลูก ที่พลอยเห็นนั่นแหละ เป็นพระที่นั่ง ที่ประทับของท่านทั้งนั้น เสด็จและเจ้านายอื่นๆ ท่านมีตำหนักอยู่ข้างใน ผู้ชายเข้าไปไม่ได้ มีแต่พวกเราผู้หญิง ล้วนๆ ถ้าผู้ชายเข้าไปได้ แม่ก็ไม่ต้องทิ้งพ่อเพิ่มไว้ นี่เพราะจนปัญญาแม่จริงๆ จึงไม่ได้เอามา"

"แล้วแม่จะไปอยู่กับพลอยในนั้นหรือแม่" พลอยถามด้วยความเป็นห่วง

แม่นิ่งไปครู่หนึ่ง แล้วถอนใจใหญ่ตอบว่า

"แม่จะไปอยู่ก่อน แต่แล้วแม่ก็ต้องไปทำมาหากิน ... อย่าไปพูดถึงมันเลย คุณกันไปก่อนเถอะลูก"

ระหว่างนั้น เรือเข้าไปจอดที่ท่าพระ แม่จูงมือพลอยขึ้นจากเรือ แล้วให้นางพิศจัดการเอาของขึ้น ส่วนหนึ่งให้ฝากเอาไว้ที่ท่าก่อน สายๆจะจ้างคนเขาขนเข้าไปในวัง ส่วนหีบของพลอยใบเล็ก แม่ให้นางพิศแบก ตามมาเลยทีเดียว

สองแม่ลูกเดินเลาะกำแพงวังเรื่อยมา มีนางพิศตามหลัง เดินได้สักครู่หนึ่งก็เลี้ยวเข้าประตูชั้นนอก พลอยก็ยิ่งตื่นตาตื่นใจยิ่งขึ้น เพราะภายในบริเวณวังนั้น ดูเต็มไปด้วยตึกกราม ซึ่งพลอยเห็นว่าใหญ่โตมหึมา ผู้คนที่เดินเข้าออก ก็ดูยัดเยียดเบียดเสียดกัน ตลอดจนหีบของชายและของที่วางขาย ก็ดูมีมากมายเหลือขนาด ตรงหน้าพลอยเข้าไป มีกำแพงสูงอีกชั้นหนึ่ง เป็นกำแพงทึบ มีประตูใหญ่เปิดกว้างอยู่ สังเกตดูคนที่เดินเข้าประตู และออกจากประตูดูสับสนไปหมด บางคนก็ร้องทักกันเอะอะ บางคนก็เดินก้มหน้าก้มตารีบไป เหมือนหนึ่งมีภูธร้อน คนทั้งหมดเป็นผู้หญิงทั้งสิ้น แต่งกายแปลกๆกัน ที่เป็นผู้ใหญ่หรือกลางคน ก็ห่มผ้าแถบข้างใน ห่มผ้าแพรจีบทับข้างนอกอีกผืนหนึ่ง นางคนที่สาวหน่อยก็ใส่เสื้อจีบเอว แขนพวง มีตั้งแต่เสื้อเรียบๆ จนติดโบว์ขึ้นไปทั้งตัว พลอยดูผ้าห่มแม่และกิริยาที่เดิน ดูเหมือนกับคนอื่นๆ การแต่งกายของแม่และท่าทางเป็นแบบเดียวกันกับคนที่เดินเข้าๆออกๆ อยู่นั่น คนบางคนเห็นแม่ก็ร้องตะโกน ทักว่า ไปไหนมา ไม่ได้เห็นเสียนาน บางคนแม่ก็ยกมือไหว้อย่างนอบน้อม ส่วนบางคนมองแม่จนเหลียวหลัง แต่แม่ก็ทำเมินเสีย แต่ปากนั้นบ่นปรารภดังๆ กับนางพิศว่า

"คนเราบางคนมันช่างตายยากเสียจริงๆ นะพิศนะ" และมีเสียงนางพิศตอบสวนคว้นมาทันทีว่า "บ่าวก็ว่าอย่างนั้นแหละเจ้าคะ" แล้วก็มีเสียงนางพิศถ่มน้ำหมาก ด้วยเสียงอันดัง

"อ้อ ! พลอย" แม่พูดขึ้นเหมือนอย่างกับเพิ่งนึกอะไรออก "เวลาเข้าประตูละก็ ต้องข้ามธรณีประตูให้พ้น เทียวนะอย่าไปเหยียบหรือเอาเท้าไปเตะเข้า เดี่ยวจะเกิดเรื่อง"

พูดแล้วแม่ก็นำพลอยรีบเดินใกล้ประตูเข้าไป พลอยสะดุ้งสุดตัว ความสนใจหลุดจากของแปลกอื่นๆ มารวมอยู่ที่ธรณีประตู ที่เห็นอยู่ข้างหน้าทันที ธรณีประตูนั้น ทำด้วยไม้เหลื่อมค่อนข้างใหญ่ แต่ไม่ใหญ่ถึงกับ จะข้ามไม่พ้น มีรอยคนมาปิดทองไว้บ้าง เป็นระยะๆ และใกล้ๆ ขอบประตูนั้น ก็มีรูปปักอยู่ที่ริมขอบประตู ด้านในนั้น มีผู้หญิงสาวบ้างแก่บ้าง นั่ง

อยู่สองข้าง พลอยมาทราบทีหลังว่า หญิงเหล่านั้น มีหน้าที่เฝ้าประตูวัง และหน้าที่อื่นๆ อีกมากมายหลายอย่างในวัง เป็นข้าราชการอยู่ในกรมโขน ชาววังทั่วไป เรียกกันว่า โขน

ถ้าหากแม่ไม่เตือนพลอยขึ้นมาโดยกะทันหัน เรื่องธรรณีประตูวัง พลอยก็อาจไม่รู้ความสำคัญ และไม่สนใจ และด้วยเหตุนี้ พลอยจึงอาจก้าวข้ามธรรณีประตูนั้น เข้าไปโดยมิต้องพะวังอย่างใดเลย แต่พอแม่พูดขึ้นมา ความสนใจของพลอย ก็หลุดจากที่อื่นมาอยู่ที่ธรรณีประตูนั้นแห่งเดียว และเพ่งเล็งธรรณีประตูนั้น ด้วยความวิตก วิจารณ์เป็นอย่างยิ่ง

พลอยยิ่งเดินใกล้ธรรณีประตูนั้นเข้าไป ธรรณีประตูนั้นก็ยิ่งดูที่สูงทั้งใหญ่ เพิ่มความน่าสะพรึงกลัว ยิ่งขึ้นทุกที สิ่งอื่นๆ ที่อยู่รอบๆ ตัวนั้น ดูเลือนรางหายไปหมด แม้แต่คนที่เดินเข้าเดินออกกัน อย่างสับสนนั้น ก็จางลงไป เห็นแต่เป็นเงาๆ สิ่งที่เคยอยู่ในสายตาของพลอย และยิ่งเด่นขึ้นทุกก้าวที่พลอยเดินใกล้เข้าไป ก็คือธรรณีประตู ที่ปิดทองไว้เป็นแห่งๆ นั้นเอง จนดูเหมือนกับว่า ได้เปลี่ยนสภาพจากที่อื่นไม่ ธรรมดาสามัญที่สุด มาเป็นสัตว์ร้าย อันน่าสยดสยอง นอนชูค้ำรามขวางทางอยู่ และสัตว์นั้นดูเหมือนจะร้องว่า "อย่าเข้ามา ! อย่าเข้ามา ! อย่าเหยียบ ! อย่าเหยียบ ! เข้ามาแล้วต้องก้าวให้พ้น !"

ส่วนในใจของพลอยนั้น ก็นึกด้วยความหวาดว่า "ไม่พ้นแน่ ไม่พ้นแน่ ! ที่นี่เป็นวังหลวง วังของในหลวง ใครทำผิดอะไรนิดเดียวเขาเอาไปเขียน ไปขังคุก ไปตัดหัว ใครเหยียบธรรณีประตูเขาเอาไปตัดหัว ! ดุซี ! ไม่มีใครกล้าเหยียบสักคน ใครเดินเข้าเดินออกต้องกระโดดข้ามทุกคน แต่เราก้าวข้ามไม่พ้นแน่ เพราะใหญ่ออก อย่างนั้น สูงออกอย่างนั้น"

ใจพลอยเต้นระทึกด้วยความประหม่า ตาทั้งสองจ้องดูธรรณีประตูนั้นเขม็ง และมีมือทั้งสองนั้นก็กำแน่น พลอยรู้สึกว่าจะมือมือออก เปียกไปหมดในอุ้งมือ เท้าทั้งสองข้างที่เดินตามแม่ก็ก้าวช้าลง นางพิศที่เดินถือหีบ ตามมาข้างหลังร้องเร่งว่า

"เดินเร็วๆซี แม่พลอย อย่าไกล ดุซีคุณแม่เข้าประตูไปแล้ว" จึงอย่างนางพิศว่า แม่ก้าวข้ามธรรณีประตู เข้าไปอย่างกระฉับกระเฉง พร้อมกับหันไปทักทาย กับใครคนหนึ่งที่นั่งอยู่ข้างประตู เสียงแม่เรียกคนๆ นั้นว่า

พลอยตัดสินใจโดยรวดเร็ว เป็นตายอย่างไรก็ต้องตามไปให้ถึงตัวแม่จนได้ พลอยรีบสาวเท้าก้าวเดินตรง เข้าไปที่ประตู พอถึงประตูก็รู้สึกตัวเย็นวูบ หลับตาทั้งสองข้าง ยกเท้าข้างหนึ่งให้สูงที่สุด และก้าวออกไปเท่าที่ นึกว่าเป็นก้าวที่ยาวที่สุดในชีวิต พอวางเท้าลงบนพื้นพลอยก็ล้มตาคืน แล้วก็เห็นว่าตัวเอง กำลังยืนอยู่บนธรรณีประตูนั้นพอดี

พลอยใจหายวาบ เหลือไหลประทุออกมาพรั่งพรู ไม่มีใจที่จะมองเห็นโขนที่นั่งอยู่ อ้าปากตกตลิ่ง ไม่ได้เหลือใจไปดูว่านางพิศที่เดินตามมาข้างหลัง ยกมือตบอดังผลุง พลอยแผ่นลงจากธรรณีประตู วิ่งตรงไปที่ตัวแม่อย่างไม่คิดชีวิต

"หยุด !" เสียงใครคนหนึ่งร้องราวกับฟ้าผ่า "หยุดเดี๋ยวนี้ ! กลับมานี่ก่อน !" เสียงนั้นร้องล่ำทับมาอีก

พลอยวิ่งมาถึงตัวแม่ และด้วยอาการตกใจ จะวิ่งเลยไปอีก แต่แม่คว้าแขนพลอยไว้ แล้วร้องถาม ด้วยความตกใจว่า

"พลอย ! อะไรกันลูก ! หยุดก่อน ลูกไปทำอะไรมา !" แต่แล้วแม่ก็เข้าใจทันที ทรวดตัวลงนั่งกอดพลอยไว้ แล้วหัวเราะจนน้ำตาไหล

"พลอย !" แม่พูดพลางหัวเราะพลาง "นี่ไปเหยียบบรรณิประต้วงเข้าแล้วสิ แม่ก็เผลอไปเองไม่ทันดู" แล้วแม่ก็หัวเราะต่อไปอีก อย่างขบขันเสียเต็มประดา

เมื่อเห็นแม่หัวเราะอย่างขบขัน พลอยก็ใจขึ้นขึ้นเป็นกอง ค่อยๆ เหลียวหน้าไปดูทางประตูที่เกิดเหตุ เห็นโชนคนที่ส่งเสียงเรียก กำลังชี้ให้พวกพ่อครูพลอย แล้วก็ก้มมือเรียกพลอย ให้กลับไปประตู พลอยเห็นดั่งนั้น ก็มองตามแม่ แต่แม่พยักหน้าบอกว่า "ไปเถิดลูก แม่จะไปด้วย ไปกราบบรรณิประต้วงเสีย ก็หมดเรื่อง ไม่มีใครเขาทำอะไรหรอก" แล้วแม่ก็กระซิบที่หูพลอยเบาๆ ว่า "พลอยจะอยู่ในวัง ต่อไปจำไว้ให้ดี อย่าไปเกิดเรื่องกับโชน แก่ด้ายบ่ที่เดียว เราสู้เขาไม่ได้หรอก"

แม่จูงมือพลอยกลับมาที่ประตู เสียงผู้หญิงอายุกลางคน ที่แม่เรียกจ่าถามว่า "นั่นลูกแม่แถมหรือ ถ้าจะไม่เคยเข้าวังละซี"

"ลูกฉันเองละคะ" แม่ตอบ "จะเอามาถวายเสด็จ ผากคุณจ่าด้วยนะคะ" พลอยได้ยินแม่พูดก็เหลือบไป เห็นจ่านั่งอยู่บนเสื่อ กำลังเอายาฉุนขึ้นสีฟัน แล้วจุกกับหมาก จ่านั้นเป็นหญิงที่แต่งตัวแปลกที่สุด ที่พลอยเคยเห็น จ่านุ่งผ้าพื้นสวมเสื้อจีบที่เอว แขนยาวแบบเสื้อกระบอก หมัดผ้าทับข้างนอก ที่แปลกที่สุดสำหรับพลอย ก็คือบนแขนเสื้อจ่านั้น ติดบังสีบัง

ความอลเวงเฉพะหน้าเรื่องเหยียบบรรณิประต้วง ทำให้พลอยสนใจจ่าโชนแต่เพียงว่า เป็นผู้หญิงคนแรก ที่เคยเห็นติดบัง เพราะแต่ก่อนเคยเห็นแต่ผู้ชาย ขณะนั้นคนที่อยู่รอบๆ ประตู พวกกันหันมามองพลอย เป็นตาเดียวกัน คนที่กำลังเดินเข้าออกก็พากันหยุด เพื่อคอยดูพลอยต้องรับโทษ โดยการกราบบรรณิประต้วง ฝ่ายโชนที่เฝ้าประตู และได้เรียกพลอยให้หยุด ก็หันหน้ามาจ้องพลอยเขม็ง คอยดูมิให้พลอยหลบหนีไปไหนได้ พลอยตัวร้อนแล้วก็เย็น เย็นแล้วก็ร้อน เหงื่ออันนั้นมิรู้มาจากไหน ออกจากร่างกายพุ่งพรูไปทุกมุมชน แม่ปล่อยแขนพลอยแล้ว บอกให้ไปกราบบรรณิประต้วงเสีย อย่ามัวชักช้า ฝ่ายพลอยก็ก้มหน้าค่อยๆ ย่องเข้าไป เพราะอายเสียแทบจะแทรกแผ่นดินหนี ไม่กล้ามองสบสายตา ก็ร้อยก็พันคู่ที่กำลังจ้องมองดูอย่างสนุก ถึงกระนั้น พลอยก็ยังอดแลเห็นไม่ได้ว่า คนกำลังเรียกให้กันหยุดดู บ้างก็พูดจาวิจารณ์กันอย่างขบขัน บ้างก็หัวเราะอยู่ อย่างสนุก พอถึงบรรณิประต้วง พลอยก็ทรุดตัวลงคุกเข่า พนมมือวางลงบนบรรณิประต้วง แล้วก็หลับตาแน่น ก้มตัวลงกราบ เสียงคนหัวเราะเกี๋ยวกราวรับกันเป็นทอดๆ ไป แม้แต่โชนที่นั่งอยู่ริมประตู ก็ดูเหมือนจะหัวเราะ แต่พลอยไม่มีกำลังใจที่จะเหลียวไปดูว่า ใครจะทำอะไร เพราะขณะนั้นถ้าสามารถละลายหายไปได้ พลอยก็จะทำด้วยความอาย พลอยรีบลุกขึ้นยืนโดยเร็ว เมื่อกราบแล้ว และหันหลังได้ออกวิ่งตั้งตรงไปยังแม่ อย่างไม่คิดชีวิต

บทที่ ๑ (หน้าที่ ๒)

แม่จูงแขนพลอยเดินต่อไป ผ่านโรงละครในวัง ซึ่งเป็นโรงโถง แลดูกลางวันก็เหมือนศาลาวัดกว้างๆ ไม่มีความหมาย มีคนนั่งเล่นอยู่แถวนั้นสองสามคน เดินต่อไปแม่ชี้ให้ดูสระน้ำ บอกว่า สระองค์อรทัย ผ่านทีมโชน ซึ่งพลอยต้องสะดุ้งกลัวอีกครั้ง เพราะก้าวแรกที่ย่างเข้ามาในวัง ก็รู้จักอำนาจโชนเสียแล้ว ที่ทีมโชนนี้ พลอยสังเกตเห็นโชนนั่งอยู่มาก บางคนก็แต่งตัวครบ คือใส่เสื้อหมัดผ้าจีบตามระเบียบ บางคนก็แต่ง ลำลอง หมัดผ้าแถบพื้นเดียว กำลังทำธุระส่วนตัวอยู่ โชนหลาย

คนที่นั่งอยู่หน้าผู้จักแม่ โดยเฉพาะคนที่อายุน้อย เสียงร้องตะโกนทักกันเอิกเกริก บ้างก็อ้างว่าไม่ได้พบกันหลายปีแล้ว ไม่เห็นหน้าตาเปลี่ยนไปเลย บางคนก็ร้องถามแม่ว่า ยังชนเหมือนแต่ก่อนหรือเปล่า บางคนก็ร้องถามว่า พลอยเป็นใครมาจากไหน "แม่แท้ๆ ไปเอาเด็กที่ไหนมา" เสียงร้องถาม แม่ตะโกนตอบว่า "ลูกฉันเอง จะเอามาอยู่ที่ตำหนัก" เสียงร้องตอบมาว่า "ดีแล้ว จะช่วยดูให้" แล้วก็ยังมีเสียงขัดคอมาว่า "ถ้าชนเหมือนแม่เมื่อเด็กๆ ใครจะไปดูไหว" ต่อจากนี้ ทั้งแม่และคนที่ได้ตอบกัน ก็หัวเราะกันอย่างขบขัน รื่นเริง แม่ถามโหล่นคนต่อไปว่า "หลวงแม่เจ้าเป็นอย่างไรว่าง" ก็มีเสียงตอบมาว่า "ก็ยั้งๆ แหละ เจ็บๆ ไข้ๆ อายุท่านมากแล้ว"

พลอยเกิดความสนใจขึ้นมาใหม่ เพราะชื่อคนว่า หลวงแม่เจ้า นี้ไม่เคยได้ยินมาแต่ก่อน อดความอยากรู้ไว้ ไม่ไหว ต้องกระตุกแขนแม่ แล้วกระซิบถามว่า

"แม่เจ้า หลวงแม่เจ้านี้ใครกันจ๊ะแม่"

แม่หันมาบอกว่า "นี่แหละนายโหล่นละ พลอยจำไว้เถิด" แล้วแม่ก็จูงมือพลอยเดินต่อไป ถนนหนทางตอนนี้ มีทางแยกไปเป็นหลายสาย ถนนทุกสายปูหินแผ่นใหญ่ๆ และไม่ว่าจะมองไปทางใด ก็มีตำหนักหรือเรือนใหญ่บ้าง เล็กบ้าง ปลูกอยู่สลับซับซ้อนกันไป แม่พาพลอยเดินเลี้ยวไปทางหนึ่ง ที่ริมทางเดินมีตึกยาวติดต่อกันเป็นสองชั้น แบ่งเป็นห้องๆ พลอยสังเกตเห็นคนอยู่ในตึกนั้นมากมาย ครั้นถามว่า ตึกยาวนั้นเรียกว่าอะไร แม่ก็ตอบสั้นๆว่า "แถวเต็ง"

"แล้วใครอยู่ที่แถวเต็งนี้จ๊ะแม่" พลอยซักต่อ "ไอ๊ย ! ใครต่อใครเยอะแยะไปหมด" แม่ตอบ "คุณพนักงานก็มี คุณแม่ว่า แก่ก็มี คุณห้องเครื่องก็มี ข้าหลวงที่บนก็มี"

พลอยเดินสนใจชื่อแปลกๆต่างๆ เหล่านี้ขึ้นมาทันที แม่พูดถึงคนชนิดใหม่ๆ อีกหลายชนิด แต่พลอยก็ยัง จำไม่ได้ว่าใครบ้าง จำได้แต่ชื่อสุดท้าย ข้าหลวงที่บน จึงถามแม่แต่เท่าที่จำได้ว่า ข้าหลวงพระตำหนักเป็นใคร แม่ก็ตอบว่า

"เป็นข้าหลวงสมเด็จพระที่นั่งโง่งง" แล้วแม่ก็หันไปทักทายกับคนที่รู้จักกันตามแถวเต็ง เหมือนกับว่าคำตอบ ที่ให้แก่พลอยนั้นแจ่มแจ้ง เพียงพอแล้ว

พลอยรู้ว่า ตามแถวเต็งนั้น มีคนอยู่เต็มไปหมด ไม่มีที่ว่าง สังเกตดูจากผู้คนที่นั่งข้างยืนบ้าง หรือกำลังทำธุระส่วนตัวต่างๆ อยู่บนนั้น บ้างก็ตากผ้า บ้างก็เอาหีบออกมาเปิดผึ่งแดดหน้าห้อง บางแห่งก็มีของวางขายกระจุกกระจิก เป็นของใช้เล็กๆน้อยๆบ้าง เป็นขนมและของกินเล่น พวกได้กรอกปลาแถม และอื่นๆ มีคนผ่านไปผ่านมา ชื่อชายหรือหยุด ทักทายพูดคุยกันไม่รู้จบ พลอยมาเข้าใจว่า ในวังนี้มีบ้านคน อย่างธรรมดาเสียแล้ว แต่เป็นเมืองอีกเมืองหนึ่ง มีระเบียบแบบแผน และความเป็นอยู่ของตัวเอง ไม่เกี่ยวและไม่สนใจต่อโลกภายนอก และภายในเมืองที่พลอยกำลังเข้ามาอยู่ใหม่นี้ พลเมืองทุกคนเป็นผู้หญิง ไม่มีผู้ชายเข้ามาปะปนอยู่เลย

ในที่สุด แม่ก็จูงมือพลอยเดินมาถึงตึกใหญ่ สีเหลืองหลังหนึ่ง ฝาฉาบปูนขาวแล้วทาสีเหลือง คล้ายไปด้วยความเก่าตามขอบหน้าต่าง ขอบประตูมีลายปูนปั้นเป็นช่อดอกไม้ บานหน้าต่างประตูที่ปิดไว้ เป็นส่วนมากนั้นเป็นบานเกล็ด และดู

เข้าไปทางประตูด้านหลังด้านหน้า และดูมิดครึม ทางขึ้นด้านหลังเป็นบันไดหิน เตี้ยๆ ไม่กี่ขั้น แม่บอกให้นางพิศนั่งคอยอยู่ก่อน แล้วพาพลอยเดินเบาๆ เข้าไปข้างใน

ด้านหน้าตำหนักมีห้องปิดไว้บ้าง และเปิดไว้ให้เห็นภายในได้บ้าง พลอยแลเห็นโต๊ะเก้าอี้ มีลวดลายประณีตวางไว้ในห้อง มีตู้กระจกลักษณะเดียวกัน ใสของต่างๆ ซึ่งยังสังเกตเห็นไม่ทันว่าเป็นอะไรบ้าง แม่หันมากกระซิบ สั่งพลอยให้เดินเบาๆ เพราะเสด็จคงยังไม่ตื่นบรรทม แต่ความจริงแม่ไม่จำเป็นต้องห้าม เพราะความมิดครึมเยือกเย็น ของสถานที่ ความแปลกและใหม่ของตำหนัก และความรู้สึกเคารพยำเกรง ว่าที่เป็นตำหนักของเสด็จ ทำให้พลอยเดินอย่างเบาที่สุดอยู่แล้ว แม่พาพลอยเดินตรงไปยังห้องๆหนึ่ง ทางด้านหลังตำหนัก ผ่านบันไดใหญ่ ซึ่งพุ่งตรงขึ้นไปยังชั้นบน ก่อนจะไปถึงแม่หันมากกระซิบ บอกว่าจะพาไปหา คุณสาย ซึ่งเป็นข้าหลวงต้นตำหนักของเสด็จ ความจริงแม่ได้เคยเล่าเรื่องคุณสาย ให้พลอยฟังมาแล้วหลายครั้งว่า คุณสายเป็นข้าหลวงเสด็จ มาตั้งแต่เสด็จยังทรงพระเยาว์ และคุณสายยังเป็นเด็ก คุณสายอยู่กับเสด็จตลอดมา จนเป็นที่ไว้นือเชื่อพระทัย มอบให้ดูแลกิจการสวนพระองค์ทุกอย่าง และให้ดูแลว่ากล่าว ข้าหลวงทุกคนในตำหนัก แม่เล่าว่า คุณสายเป็นคนใจดีมาก ไม่ถือตัวว่าเป็นคนโปรด คอยช่วยเหลืออุปการะข้าหลวงตำหนักด้วยกันเสมอ คุณสายเป็นผู้ใหญ่แล้วเมื่อแม่ยังเป็นเด็ก และเคยเลี้ยงดูให้ความอุปการะ ตลอดจนถ่ายทอดวิชาความรู้ ให้หลายอย่าง แม่เคยบอกว่าคุณสายนอกจากเสด็จแล้ว ก็ยังมีคุณสายอีกคนหนึ่ง ที่เป็นผู้มีพระคุณต่อแม่ ขอให้ลูกได้จำไว้ ด้วยเหตุที่ได้ยินมาเสมอว่า คุณสายเป็นคนใจดี พลอยจึงเดินตามแม่ไป โดยปราศจากความสะทสะท้าน เมื่อไปถึงห้องคุณสายแล้ว ทรวดตัวลงนั่งก้มลงกราบตามคำแม่สั่ง และได้เงยขึ้นดูคุณสาย ซึ่งอยู่กลางห้อง พลอยก็รู้ทันทีว่าที่แม่เล่ามา ถึงความใจดีอารีอารอบของคุณสายนั้น เป็นความจริงทุกประการ

คุณสายเป็นคนเจ้าเนื้อ หน้าตาเป็นคนอารมณ์ดี ผิวเนื้อสองสี ถึงแม้เป็นคนมีอายุมากแล้ว และผมที่ตัดสั้น ตามสมัยนั้นหงอกประปราย คุณสายก็ยังไม่มีใบหน้าที่แสดงริ้วรอย ของความโกรธหรือความทุกข์ที่ผ่าน คุณสายนุ่งผ้าลายขิดสีเหลือง ห่มผ้าแถบจีบสีจำปา นอนคว่ำอย่างสบายอยู่บนพื้นกระดาน ที่เย็นและเป็นมัน ไม่มีฝุ่นละอองจับเลย ตรงหน้าคุณสายมีกระดั่งไม้ไผ่สาน ในนั้นมีฟลวางอยู่เป็นอันมาก ทั้งที่จีบแล้ว และยังไม่ได้จีบ ข้างๆตัวมีเต้าปูนใบใหญ่ บรรจุน้ำที่หอมไปด้วยใบเนียม และพิมเสน คุณสายกำลังจีบฟลวาว ชนิดมีหางยาวเป็นพิเศษ แม้แต่ฟลวูที่คุณอุ้มจีบอยู่เสมอก็ก็น่าทึ่ง ข้างตัวคุณสายมีเขียนหมาก ซึ่งขาดเสียไม่ได้ สำหรับสตรีสมัยนั้น และยังมีขามฝ้ายอีกสองใบ วางไว้ใกล้ๆกัน

พอคุณสายแลเห็นแม่ ก็ลุกขึ้นนั่งต้อนรับด้วยความดีใจ เสือกกระดั่งฟลวูไปอีกทางหนึ่ง เรียกแม่เข้าไปใกล้ๆ แล้วลูบหลังลูบหน้า ถามเรื่องราวอย่างคนที่ไม่ได้พบกันมานาน ฝ่ายแม่ก็เล่าเรื่องทางบ้าน ให้คุณสายฟังเบาๆ พอพูดไปได้หน่อยหนึ่งแม่ก็ร้องไห้ แต่แล้วก็เล่าเรื่องให้คุณสายฟังต่อไปอีก คุณสายก็พยักพยิต ด้วยความเห็นใจบ้าง ปลอบแม่ให้หยุดร้องไห้บ้าง เหมือนกับผู้ใหญ่ปลอบเด็ก ระหว่งนั้นพลอยก็ได้แต่สังเกต ดูของต่างๆ ภายในห้องของคุณสาย ทางฝาด้านหนึ่งที่เป็นฝาทึบ คุณสายตั้งตู้ไว้สองสามใบเก็บข้าวของ จิปาถะ อีกด้านหนึ่งที่มีหน้าต่าง คุณสายก็วางหีบอีกหลายใบ และโถลายครามใบใหญ่ๆ ลายดอกไม้และผีเสื้อ สำหรับใส่ผ้าห่มที่จีบแล้ว อีกหลายใบอยู่เหมือนกัน ทางฝาด้านใกล้ประตู พลอยมองไปเห็นก็ใจเต้น เพราะเช้าวันนั้น พลอยเพิ่งรู้ว่า ยังไม่ได้กินข้าว ท้องกำลังจะเริ่มร้องเมื่อเดินทางมาถึงที่หมาย สิ่งทีเตือนให้พลอยรู้ว่ายังไม่ได้อินข้าว ก็คือชั้นเตี้ยๆ ที่วางอยู่ติดฝาด้านข้างประตู บนชั้นนั้นมีขวดโหล วางเรียงราย

อยู่เป็นแถว ในขวดโหลนั้นใส่ข้าวตอกกะทิบ้าง น้ำพริกเผาบ้าง หมูยong มะขามอบ ปลาแห้งผัด พริกกะเกลือ ฝอยทอง กรอบ ขนมฉลว และของอื่นๆ ที่น่าสนใจสำหรับเด็กอายุ ๑๐ ขวบขนาดพลอยเป็นอันมาก

คุณสายกำลังนั่งคุยกับแม่อยู่อย่างสนใจ แต่นานๆ ก็ไม่วายเหลือบมามองดูพลอยสักครั้งหนึ่ง ครั้นเห็นพลอย นั่งพิศดูชั้นที่ตั้งของกินอย่างเพลิดเพลิน คุณสายก็ได้คิด ถามออกมาดังๆว่า

"นี่กินข้าวกินมาแล้วหรือยัง"

แม่ได้ยินดังนั้นก็ยกมือทาบอก ร้องขึ้นว่า

"โธ ! พลอยลูกแม่ ตั้งแต่เข้ามายังไม่ได้กินข้างเลย นี่ก็สายจนปานนี้แล้ว !"

"พู่ไรแม่เซ่ม" คุณสายพูด "มัวแต่ทะเลาะกับผัวเสียจนลูกเด้าอดข้าว นี่มีหิวแยแล้วหรือ" ว่าแล้วคุณสายก็จ้วงมือเรียกให้พลอยไปนั่งใกล้ๆ พอพลอยคลานเข้าไปเกือบถึงที่คุณสายนั่งอยู่ คุณสายก็เลื่อนซามผ่า ที่วางอยู่สองใบใกล้ๆตัวมาให้ แล้วพูดว่า

"กินนี่เล่นไปก่อนนะพลอย ป้าจะให้เขาไปจัดสำรับมาให้เดี๋ยวนี้" ว่าแล้วคุณสายก็จ้วงผ้าห่มให้รัดกุม แล้วเดินเบาๆ ออกไปข้างนอก ฝ่ายแม่ก็บอากับพลอยว่า

"กินอะไรกันก่อนเกิดพลอย แม่ก็หิวเหมือนกัน อยู่ที่นี่ไม่ต้องกลัวใครเขามาดูถูกหรือออก ต้องถือเสียว่า ที่นี่เป็นบ้านของแม่ ดึกว่าบ้านฟากข้างโน้นเป็นไหนๆ" แล้วแม่ก็เปิดซามผ่าสองใบนั้นขึ้นดู "แหม ! ดีจริง ไม่ได้กินมาเสียนาน"

พลอยมองดูของกินที่อยู่ในซามผ่าสองซามนั้น แล้วก็ตลกตะลึง ด้วยไม่เคยเห็นมาแต่ก่อน และไม่ึกว่า จะเป็นไปได้ ซามใบหนึ่งนั้น ใส่ไข่แมงดาทะเล ซึ่งพลอยเคยเห็นแต่เขาแกงคั่วกับสับปะรด และซามอีกใบหนึ่งนั้น ใส่กุ้งตะเข็บ ซึ่งพลอยเคยเห็นเขาทำกุ้งเค็ม หรือใช้ผัดไข่แกง แต่ไข่แมงดาทะเลและกุ้งที่เห็นในวงนี้ กลายเป็นของใหม่สำหรับพลอย เพราะทั้งสองอย่างนั้นเชื่อมน้ำตาล มีน้ำตาลจับจวนแข็ง พลอยเหลียวไปดูแม่ เพื่อจะหาความรู้ ก็เห็นแม่กำลังหยิบกุ้งเชื่อม หรือถ้าจะเรียกให้ถูกก็ต้องเรียกว่า กุ้งเชื่อมนั้น ขึ้นใส่ปากเคี้ยวกิน อย่างเอร็ดอร่อย

"แม่" พลอยกระซิบพลางเขยิบตัวเข้าไปใกล้ "ฉันกินไม่เป็นหรอก อะไรก็ไม่รู้"

แม่หัวเราะแล้วหยิบไข่แมงดาใส่ปากพลอย ปากก็บอกว่า "ลองกินดูสิพลอย อร่อยดีนะ"

พลอยลองเคี้ยวดูแล้วก็ต้องรีบกลืนให้หมด เพราะหวานแสบได้ แต่แล้วก็ต้องนั่ง ไม่ถามแม่ว่าอะไรต่อ เพราะกลัวแม่จะป้อนของที่ไม่เคยกินเข้าไปอีก

อีกสักครู่ คุณสายก็เดินกลับเข้ามาในห้อง มีคนยกสำรับตามเข้ามา พร้อมด้วยถ้วยซามข้าวอีกสองใบ เขามาวางตรงหน้าพลอยกับแม่ เด็กอีกคนหนึ่งยกกระโถนชันท้ำ และผ้าเช็ดมือเข้าตั้ง เสียงคุณสายสั่งคนยกสำรับ ซึ่งเธอเรียกชื่อเฉยๆว่าผาด ให้แบ่งผัดปลาแห้งที่ใส่ขวดโหลไว้มาเติม ฝ่ายพลอยนั้นใจคอไม่ค่อยจะดีเลย เพราะเดาไม่ถูกว่าในซามต่างๆ

ในสำหรับนั้นจะมีกับข้าวชาววัง ที่แปลกประหลาดพิสดารอย่างไรอีกบ้าง แต่พอผาดเปิดฝาชามออก พลอยก็ค่อยคลายใจ เพราะพบกับข้าวที่รู้จักแล้วทั้งนั้น เป็นต้นว่าแกงบอน ผัดถั่วฝักยาว ยำไขปลาดุก ระหว่างนั้นคุณสายก็บ่นเอากับแม่ว่า

"จะไปจะมาก็ไม่รู้จักกัน ถ้ารู้ตัวก่อนฉันจะได้หาของที่แม่แหม่มชอบไว้ให้กิน"

แม่หัวเราะแล้วตอบว่า "คุณละก็อ ตามใจฉันเสียจนเสียคน อยู่กับใครไม่ได้นาน ต้องกลับมาหาคุณอีกทุกที"

ระหว่างที่พลอยนั่งกินข้าวอยู่กับแม่นั้นเอง คุณสายก็เดินไปไขตู้ ที่ตั้งอยู่ข้างฝาในห้อง หยิบเอาพานทอง ออกมาใบหนึ่ง แล้วเดินไปที่อีกตู้หนึ่ง เปิดหยิบเอารูปเทียนแพออกมาหนึ่งแพ ขณะที่เดินกลับมายังที่นั้น คุณสายก็บอกผาดให้ไปหาใบตองมาอีก จะเย็บกระทงดอกไม้

แม่มองตาคุณสายด้วยความสงสัย แล้วถามขึ้นว่า

"นั่นคุณจะทำอะไรคะ"

"อ้าว" คุณสายตอบ "ก็จัดดอกไม้รูปเทียนให้พลอยถวายเป็นเสด็จใจเล่า"

"ต้องถึงยังงั้นที่เดียวหรือคุณ" แม่ท้วงขึ้นมา "ก็พลอยเป็นลูกฉัน ก็เป็นข้าเสด็จอยู่แล้ว จะต้องถวายเป็นอีกทำไม"

"แม่แหม่มนี่เมื่อไรจะโตเสียที" คุณสายบ่น "พลอยเป็นลูกแม่แหม่มเสียคนเดียวเมื่อไหร่ล่ะ พ่อเขาเป็นพระน้ำ พระยา แล้วก็ก๊กปากข้างโน้น เขาถูกเขามาทำดีไม่ดี เดี่ยวญาติเขาจะมาพลอยว่าฉันด้วย ไหนๆก็จะเอาพลอย มาถวายเป็นแล้ว ทำเสียให้มันถูกเรื่องถูกราว แล้วเรื่องมันก็ไม่ยากเย็นอะไรนักหนา ข้าวของเราที่มีอยู่แล้ว"

แม่หัวเราะแล้วบอกพลอยว่า

"พลอยดูไฉน คุณท่านรำรวย ข้าวของอะไร ทั้งตำหนักนี้ ของท่านทั้งนั้นแหละ"

คุณสายหัวเราะก๊ิก แล้วร้องว่า "เอ ! อย่ามาพูดดีไป พานใบนี้ของฉันจริงๆนะ ไม่ใช่ของเสด็จหรอก..."

"แล้วรูปเทียนแพนั้นของคุณอีกเหมือนกันซี" แม่ขัดคอขึ้นมา

"โธ้ย ! ฉันไม่กล้าเถียงหรอกแม่คุณ !" คุณสายร้องอย่างอารมณ์ดี "หน้าอย่างฉันใครเขาจะมาถวายเป็นดอกไม้รูปเทียน ก็ของท่านนะแหละ ท่านเที่ยวรับของใครๆ เขาไว้ออกเป็นกำเป็นกอง นานๆ ฉันก็เอาถวายเป็น ท่านไปอีก ท่านจะไปทรงจำได้อย่างไร"

พูดแล้วทั้งคุณสายและแม่ก็พากันหัวเราะอย่างขบขัน ส่วนพลอยซึ่งไม่สู้จะสนใจฟังนัก ก็นั่งก้มหน้าเปิบข้าว อย่างคนหิว

ระหว่างนั้นข่าวที่แม่กลับเข้าวังก็ค่อยๆกระจายออกไป ข้าหลวงเสด็จหลายคน ททยอยกันเข้ามา ในห้องคุณสาย บาง คนก็มาจากที่อื่น เพื่อทักทายถามทุกข์สุขกับแม่ จนในที่สุดห้องคุณสายเต็มไปด้วยผู้หญิง แก่บ้างสาวบ้าง ล้วนแล้วแต่เป็น เพื่อนฝูงคนรู้จัก ของแม่ทั้งสิ้น ทุกคนทักทายกับพลอยเป็นอันดี บางคนก็กอด จูบ ลูบหลัง พลอยรู้สึกทั้งอายทั้งตื่นเต้น เพราะตั้งแต่เกิดมาเป็นตัว ก็ยังไม่เคยได้รับความสนใจ จากคนเป็นจำนวนมาก ถึงเพียงนี้ แต่ความกระดากอาย ก็มีได้ ชัดขวางพลอยมิให้สังเกตเห็นว่า สตรีทุกคนที่เข้ามา ในห้องนั้น แต่งกายสะอาดสะอ้าน เป็นแบบเดียวกัน ทุกคนนุ่งผ้าลาย ห่มผ้าแถบสีประจำวัน อย่างเดียวกัน จะมัดกันก็ที่แหวน หรือสายสร้อย เครื่องประดับกาย ทุกคนหอมกุ่มไปด้วยกลิ่นอบ กลิ่นร่า นึ่งที่ไหน ก็หอมติดกระดาน ผมน้ำมันหวีเรียบ แต่ละคนขัดสีฉวีวรรณ ร่างกายตนมาแล้วอย่างยอดเยี่ยม

เมื่อเห็นหน้าเพื่อนฝูงเก่าๆ แม่ก็ดูเหมือนจะลืมความทุกข์ทั้งสิ้น ที่ผ่านมา จนทำให้ถึงต้องหลบหลีก ออกจากบ้าน เมื่อ เข้านี้เอง แม่พูดคุยกับเพื่อนฝูง อย่างสนุกด้วยความเบิกบาน เสียงหัวเราะต่อกระซิกกันอยู่ ไม่หยุดหย่อน พลอยสังเกตเห็น แม่เปลี่ยนไปเป็นคนละคน กว่าเมื่ออยู่ที่บ้าน เมื่อครั้งอยู่ที่บ้านนั้น แม่ทำตัวเหมือนคนแก่ มีอารมณ์เฉยๆ บางเวลาก็นั่งเหม่อลึนตึงเฉยๆ น้อยครั้งที่พลอยเคยเห็นแม่ พูดจาเล่นหัวกับใคร แต่พอเข้ามาในวังได้ ไม่กี่ชั่วโมง ได้เข้ามาอยู่ในหมู่ เพื่อนฝูง ที่รู้จักคุ้นเคยกันมาแต่เดิม ได้กลับมาสูบบรรยากาศอันร่มเย็น ไร้ความรำคาญจุกจิก แม่ก็ดูกลับเป็นสาว กระชุ่มกระชวยขึ้นทันที เริ่มพูดจาสัพพยอกกับคนที่อยู่รอบๆตัว และทุกคนที่มาหาแม่ก็ดูเหมือน จะคอยจับฟังทุกคำพูดของ แม่ ด้วยความเลื่อมใส ไม่ว่าจะแม่จะพูดสิ่งใดออกมา ก็เห็นเป็นขบขัน เสียงหัวเราะต้อนรับคำพูดของแม่ มีอยู่ไม่ขาดระยะ

พลอยกับแม่อ้อมข้าวไปนานแล้ว และผาดก็ยกสำรับกลับออกไปแล้ว เป็นนานเหมือนกัน ระหว่างที่แม่คุย กับเพื่อนฝูง คุณสายก็นั่งเย็บกระทรงดอกไม้ฟุ้งอยู่ อย่างอารมณ์ดี นานๆก็ร่วมหัวเราะกับคนอื่นๆด้วย พลอยซึ่งบัดนี้ ไม่มีใครสนใจ เพราะทุกคนพากันนั่งล้อมแม่ คุยกันด้วยเรื่องที่พลอยไม่เข้าใจ และไม่สนใจนัก ก็ได้แต่นั่งดูคุณสายเย็บกระทรง แต่กระทรง หรือสิ่งที่คุณสายเรียกว่ากระทรงนั้น แปลกประหลาดกว่าที่พลอยเคยเห็น ในชั้นแรกคุณสายเอาใบตองดีๆ มาฉีกออกเป็น ชิ้นเท่าๆกันก่อน ซึ่งพลอยก็นั่งงงงวยเติ้มที่ว่า คุณสายทำไมจึงทำเช่นนั้น แต่แล้วคุณสายก็เอาใบตองที่ฉีกไว้ แต่ละชิ้น มาพับจีบให้ได้รูป แล้วเอาไม้กลัด กลัดปะติดปะต่อกลับเข้าไปอีก จนในที่สุด ได้รูปกระทรงเล็กๆ ซึ่งวิจิตรพิสดารกว่าที่พลอย เคยเห็นมาแต่ก่อน คุณสายแก้ห่อใบตองอีกห่อหนึ่ง หยิบดอกจำปาซึ่งมีอยู่ในนั้นสองสามดอก ใส่ในกระทรง แล้วเอาใบตอง มาตัดเย็บเป็นกรวยครอบไว้อย่างเรียบร้อย ครั้นแล้วคุณสาย ก็เอารูปเทียนแพขึ้นตั้งบนพาน เอากระทรงดอกไม้ ตั้งอยู่บน รูปเทียน เมื่อเสร็จแล้วคุณสาย เหลือบมาเห็นพลอยนั่งตั้งตาอยู่ ด้วยความสนใจก็ยิ้มด้วย แล้วถามว่า

"สวยไหม พลอย"

พลอยไม่รู้จะตอบว่าอย่างไร ก็ได้แต่ยิ้ม แล้วก็ก้มหน้าดูกระดานต่อไป

อยู่กับป่าไป วันหลังป่าจะสอนให้ทำ กลัวแต่พอคุ้นกันเข้า ก็จะชนเหมือนแม่ เลยทำอะไรไม่เป็นจนบัดนี้" เสียงคุณสายพูดต่อ

"คำ !" เสียงแม่ร้องตอบออกมาจากกลุ่มเพื่อนๆ "อะไรไม่ดีก็ขัดดิฉันเข้าไว้เถอะ ลูกเด้ามันหมดนับถือ คราวนี้เอง" แล้วทุกคนในทีมนั้นก็พากันหัวเราะ

ขณะนั้น มีหญิงสาวอีกคนหนึ่ง เดินผ่านห้องคุณสาย จะไปทางหลังตำหนัก คุณสายเห็นเข้าก็ร้องเรียก หญิงนั้นก็เข้ามาคุกเข่า อยู่ตรงประตูห้อง

"แม่ลมัย" คุณสายถาม "บรรทมตื่นแล้วหรือยัง"

"ตื่นนานแล้วละคะ" แม่ลมัยตอบ "อิฉันกำลังจะไปเรียกเครื่อง"

พอได้ยินดังนั้น คุณสายก็หันมากุสิจุจ จับพานดอกไม้รูปเทียน แล้วพูดว่า

"แม่แหม่ ขึ้นเผ้ากันเสียทีเถิด เผ้าตอนเสวยนี้แหละดี จะได้ไปช่วยคุ้ยให้เสวยได้"

แม่ได้ยินดังนั้นก็ร้องว่า "นี่พอพอดพระเนตรเห็นฉัน เป็นกริ้วตายแน่ ออกไปมีผิวเสียก็ปี๋ๆ ไม่เคยเข้ามาเผ้าเลย จะมากับเขาสักที ก็ต้องหอบลูกมาทิ้งให้ท่านเลี้ยง"

แต่แล้วแม่ก็ลุกขึ้น จับผ้าถุงห่มให้เรียบร้อย แล้วบอกให้พลอยตามออกไปข้างนอก

เมื่อออกมานอกห้อง คุณสายก็เดินถือพานดอกไม้รูปเทียนไปข้างหน้า แม่และพลอยเดินตามไปติดๆ คุณสายพาเดินไปตามทางเดิน ที่มีตลิ่งๆ ผ่านห้องที่ปิดไว้หลายห้อง แล้วก็เริ่มขึ้นบันไดใหญ่ ที่พลอยเห็นเมื่อตอนเช้า พอก้าวขึ้นบันได พลอยก็เริ่มใจเต้นด้วยความประหม่า เพราะแม่เคยเล่าถึงเสด็จ ให้ฟังมาแต่จำความได้ และเท่าที่รู้ เสด็จก็เป็นยอดแห่งความนับถือเคารพบูชาของแม่ วันนี้เป็นวันแรก ที่พลอยจะได้เผ้าเสด็จ อีกสักครู่ก็จะได้เห็น เพราะเสด็จประทับอยู่ชั้นบนของตำหนัก ห่างกันด้วยบันไดไม่กี่ขั้นนี้ เท่านั้นเอง

เมื่อไปถึงกลางบันได คุณสายก็ส่งพานดอกไม้รูปเทียน มาให้พลอยถือ แล้วคุณสายก็ขึ้นบันได นำหน้าต่อไป เมื่อมาถึงเพียงนี้ พลอยสังเกตได้ทันทีว่า บรรยากาศของชั้นบนแห่งตำหนัก และชั้นล่างนั้น ผิดจากกันไกลอยู่ ที่ชั้นล่างนั้น ใครจะเดินเห็นพูดจาก็อย่างเป็นกันเอง และไม่ต้องระมัดระวังตัวเท่าไรนัก แต่พอขึ้นบันไดมาได้ครึ่งหนึ่ง อากัปกริยาของคุณสายและแม่ก็ผิดไป แม้แต่จะขึ้นบันได หรือส่งพานรูปเทียน ก็ทำด้วยความสำรวม มิใช่ทำตามสบายเหมือนเมื่ออยู่ชั้นล่างของตำหนัก ลมโชยจากชั้นบนของตำหนัก ผ่านมาวูบหนึ่ง พาเอากลิ่นอบร่ำและน้ำอบหอมมาเข้าจมูกพลอย ได้ยินเสียงคนพูดเบาๆ และมีเสียงหัวเราะเบาๆ เช่นกัน

พอคุณสายขึ้นไปถึงบันไดชั้นสุดท้ายก็คลานต่อไปตามพื้นเฉลียง ทั้งแม่และพลอยคลานตามติดๆ ไป พลอยประหม่าเสียจน ไม่สามารถจะเงยหน้าขึ้นดูสิ่งที่อยู่รอบๆ ตัวได้ ประคอบกับมือหนึ่งต้องถือพานดอกไม้ ซึ่งดูเหมือนจะเพิ่มน้ำหนักขึ้นทุกที ครั้นจะจับพานด้วยมือทั้งสอง แล้วคลานเข้า พลอยก็ไม่กล้า เพราะจะต้องเงยหน้าขึ้น จึงได้แต่จับพานไว้มือหนึ่ง อีกมือหนึ่งและเข้าทั้งสอง คลานตามอย่างประดักประเดิด สิ่งที่เห็นชัดที่สุดในขณะนั้น คือเท้าของคุณสาย ซึ่งคลานอยู่

ข้างหน้า คุณสายคลานนำเรือยไปมีรู่ว่านานเท่าไร แต่ในที่สุดก็หยุด หลีกทางออกไปหน่อยหนึ่ง แล้วก็หมอบอยู่ พลอย เหลือบดูแม่ เห็นหยุดคลาน หมอบกราบไปข้างหน้า พลอยก็วางพานลงตรงหน้าแล้วทำตาม แต่แล้วพลอยก็หมอบก้มหน้า หนึ่งอยู่ ไม่กล้าเงยหน้าขึ้น ดูว่าใครเป็นใครอยู่นั่นเอง

"นั่นสายพาใครขึ้นมา" เสียงสตรีผู้หญิงถามขึ้น และเสียงนั้นดังมาจากข้างหน้า พลอยก็เข้าใจเอาว่า เสด็จรับสั่ง ถาม เมื่อได้ยินเช่นนั้น พลอยก็ก้มหน้าลงไปอีก แต่ก่อนที่คุณสายจะทูลตอบ เสด็จก็รับสั่งขึ้นมาทันทีว่า

"แหม่ไม่ใช่หรือนั้น" พลอยแอบชำเลืองมองดูแม่ เห็นหมอบกราบอีกหนหนึ่ง พลอยก็เลยกราบตามไปอีก

"เฮ้ ! นั่นอะไรกัน" เสด็จรับสั่งต่อ "ถามที่กราบที่ เป็นยังไงแหม่ หายไปกี่ปีแล้วไม่รู้ เพิ่งจะเผลอหน้ามา ชำนี้กว่าเจ้า ตายเสียแล้ว"

"วันนี้พาลูกสาวมาถวายตัวมั่งคะ" พลอยเพิ่งเคยได้ยินคนพูดราชาศัพท์กับเจ้านายในวันนี้ แม่เคยสอนให้พลอย พูด ตั้งแต่อยู่บ้าน แต่ก็ไม่ได้สอนละเอียด เป็นต้นว่าให้ใช้คำว่า "เพคะ" เวลาตอบรับ แต่ครั้งเอาจริงเข้า แม่ก็ไม่ได้พูดว่า "เพคะ" สักหน่อย เสียงแม่พูดตัวคล้ายๆ "มั่งคะ" โดยออกเสียงตัว "มั่ง" แต่เพียงครั้งเดียวเท่านั้น

"เด็กนั่นนะรู้ลูกสาว" เสด็จรับสั่งต่อ "ข้าเคยเห็นเจ้าวิ่งเล่นอยู่แถวๆนี้ ตั้งแต่ตัวเล็กๆ แล้วก็หายไป กลับมาอีกที ก็ หอบลูกมาให้ข้าเลี้ยง พวกเจ้านี่เลี้ยงไม่รู้จักโตสักที ตัวหายไปแล้วลูกก็มาแทน"

เสียงผู้หญิงที่หมอบเรียงรายอยู่ตามเฉลียง หัวเราะเบาๆหลายคน

"อยู่ดีๆไม่ว่าดี" เสด็จรับสั่ง "อยากออกไปมีผัว แล้วก็ไปเป็นเมียหน่อยเขาเสียด้วย นี่ผัวเขาโลมา หรือเจ้ามาเอง แหม่"

"มาเอง มั่งคะ" แม่ตอบ "แต่เขาก็ไม่ห้าม"

"ยังพูดเก่งอยู่นั่นเอง" เสด็จทรงพระสรวล "ลูกชื่ออะไร อายุเท่าไร" รับสั่งถามต่อไป

"ชื่อพลอยมั่งคะ" แม่กราบทูล "อายุ ๑๐ ขวบ"

"ไหนเงยหน้าขึ้นซิพลอย" เสด็จรับสั่ง "มาหมอบก้มหน้าเป็นลิงลมอยู่ได้"

พอได้ยินเสด็จรับสั่งกับตัวโดยตรง พลอยก็แทบจะแทรกแผ่นดินไปด้วยความประหม่า และความอาย แต่แม่รีบเอื้อม มือมาสะกิด พลอยก็ต้องจำใจเงยหน้าขึ้นตามรับสั่ง

เมื่อพลอยเงยหน้าขึ้นด้วยความจำใจเช่นนั้น ก็ได้เห็นสิ่งต่างๆ ที่อยู่โดยรอบ ที่ๆพลอยหมอบอยู่ เป็นเฉลียงยาว พื้น ขัดถูกจนเป็นมัน ด้านหนึ่งเป็นหน้าต่างมีแสงสว่างเข้ามาตลอด ส่วนอีกด้านหนึ่งเป็นประตู เปิดเข้าไปในห้องต่างๆ บน ตำหนัก ตรงหน้าพลอยออกไปมีพรมสีเขียว ปูอยู่ใกล้ๆทางผาด้านใน เสด็จประทับอยู่บนพระที่สี่เหลี่ยมเล็กๆ เย็บติดกับที่ อิงเย็บเป็นรูปหมอนขวาน ทั้งเบาะและหมอนที่อิง หุ้มด้วยแพรดอกสีแดงเข้ม รอบๆที่เสด็จประทับ พลอยเห็นมีของ

กระจุกกระจิก วางอยู่หลายอย่าง เป็นต้นว่า กระจิน ชันน้ำ เขียนหมาก กาน้ำร้อน และพานเล็กพานน้อยใส่ของเครื่องใช้ต่างๆอีกมาก

เสด็จเป็นคนวัยเดียวกับคุณสาย จะแก่กว่าคุณสายก็ไม่กี่ปี พลอยสังเกตเห็นเสด็จขำกว่าคุณสาย และจะเป็นเพราะประทับใจตรงที่ๆ มีแสงสว่าง หรือเพราะเหตุใดก็ตาม พลอยรู้สึกว่เสด็จมีวาสี ผุดผ่องกว่าคนอื่นๆ ที่หมอบเรียงรายอยู่บนเฉลียงที่ประทับนั้น ทั้งที่เสด็จแต่งพระองค์ ไม่ผิดกับคนอื่นๆเลย คือทรงผ้าลายและผ้าห่ม เป็นแบบเดียวกับชาววังอื่นๆ ที่พลอยได้เห็น สิ่งที่ดึงดูดความสังเกต ของพลอยมากกว่าอื่นๆ ในพระองค์เสด็จ ก็คือพระเนตรทั้งคู่ ซึ่งดำขลับและเป็นประกาย พระเนตรคู่นั้นดูเหมือนจะมองดูพลอย และมองทะลุไปตลอดลำตัว พลอยรู้สึกทันทีว่า พระเนตรคู่นั้นมีอำนาจบังคับคนได้ แต่ขณะเดียวกันก็รู้สึกด้วยว่า พระเนตรคู่นั้นเต็มไปด้วย ความเมตตา อาจยึดถือเป็นที่พึ่งอันแท้จริงได้เช่นกัน

บนเฉลียงนั้นมีข้าหลวงวัยสาวหมอบอยู่อีกหลายคน และพลอยอดนึกไม่ได้ว่า แต่ละคน ช่างสวยสดงดงามไปสิ้น พอพลอยเงยหน้าขึ้น ตาทุกคู่ก็หันมาจ้องพลอย และทุกคนรวมทั้งเสด็จ ต่างก็ยิ้มอย่างปราณี ขณะที่พลอยกำลังม้วนหน้ากลับลงไปอีก ด้วยความอาย แมกัสะกิดอีกทีหนึ่ง แล้วกระซิบว่า

"พลอย เขาดอกไม้รูปเทียนเข้าไปถวายตัวเสีย" แล้วแมกัพูดดังๆว่า

"ยังขี้อายมังคะ" ไม่เคยออกจากบ้าน เพิ่งจะพาออกมาวันนี้"

"ดีแล้วละ" เสด็จรับสั่งตอบ "ถ้าแก่อย่างแม่ของมันเมื่อเด็กๆ ข้าก็ซักจะเข็ดเหมือนกัน กลัวเลี้ยงมันไม่ไหว"

พลอยลุกขึ้นขยับเขยื้อนมือหนึ่งจับพาน จะคลานก็คลานไม่ค่อยจะออก เพราะยังประหม่าอยู่มาก แต่แม่เอื้อมมือมาเสือกขาออกไปข้างหน้า พลอยก็ค่อยๆคลานอย่างขลุกขลิก ไปจนถึงพรมสีเขียว พอถึงก็ชะงัก ไม่แน่ว่าจะคลานต่อไปหรืออย่างไร พอดีเสด็จรับสั่งว่า

"เข้ามาใกล้ๆ สิพลอย"

พลอยก็แข็งใจคลานเข้าไปถึงพระองค์ พอถึงก็หลับตาเสือกพานดอกไม้รูปเทียน ออกไปข้างหน้า แล้วก็หมอบกราบใจเต้นอยู่ ไม่รู้จะทำอย่างไรต่อไป

"ดูสิ กล้วยดอกไม้ก็ยังไม่เปิด" เสี่ยวเสด็จรับสั่ง "เปิดกล้วยดอกไม้เสียก่อนพลอย" เสด็จรับสั่งต่อ

พลอยเอื้อมมือไปเปิดกล้วยดอกไม้ขึ้น แต่ก็ยังไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรต่อไป จนเสด็จรับสั่งว่า

"ยกพานส่งเข้ามา" พลอยก็ทำตาม เสด็จทรงรับดอกไม้รูปเทียน ไปวางไว้ข้างพระองค์ แล้วเอื้อมพระหัตถ์ มาลูบพลอยเบาๆ พลาจรับสั่งว่า

"ยังไม่ประสาเสียเลย จะคุ้นคนง่ายหรือยากก็ไม่รู้ เดียวมากลัวเห็นข้าเป็นยักษ์เป็นมาร อยู่ด้วยกัน ก็ไม่ต้องกลัวกันนะพลอย"

เสด็จเอาพระหัตถ์เชยคางพลอยขึ้น ทอดพระเนตรดูหน้า แล้วทรงพระสรวล รับสั่งว่า

"หน้าตาน่าเอ็นดู สวยกว่าแม่อีก ผิวพรรณก็ดี สมเป็นลูกพระน้ำพระยา" พลอยได้ยินดังนั้นก็แทบจะตัวลอย เพราะอยู่บ้านไม่เคยมีใครชมว่าสวย อย่างดีก็บอกว่าน่าเอ็นดู แต่เสด็จรับสั่งชมว่าสวย ทำให้พลอยปลื้ม จนบอกไม่ถูก

"เอามาให้แล้วละก็ให้ข้าขาดนะ" เสด็จรับสั่งกับแม่ "ประเดี๋ยวก็จะมาเอาตัวออกไปเสียอีก โตขึ้นก็จะหาผัว ให้กันเท่านั้น"

"โอ้ ไม่ทำหอกมั่งคะ" เสียงแม่ตอบ "มอบถวายเด็ดขาด แล้วแต่จะทรงพระกรุณาชุบเลี้ยง ถ้าหม่อมฉัน เข้ามายุ่งละก็แล้วแต่จะลงพระอาญาทีเดียว"

"เจ้าก็ดีแต่พูด" เสด็จรับสั่งตอบ "แม่ลูกกันจะไปตัดกันขาดได้อย่างไร ข้าก็ได้แต่คอยเลี้ยงจนโตเท่านั้น ว่ายังงัยพลอย"

แต่พลอยก็ได้แต่ก้มหน้า ไม่รู้จะทูลตอบว่าอย่างไรถูก

"แล้วตัวเจ้าล่ะแซม จะทำอย่างไรต่อไป" เสด็จรับสั่งถามแม่ต่อไปอีก "รอจนผัวมารับสินะ นังตัวดี" เสด็จรับสั่งสัพยอกแล้วก็ทรงพระสรวล

"ชาตินี้ทั้งชาติ แซมเห็นจะไม่มีวันกลับไปอีกได้" แม่ทูลตอบ "เมื่อหม่อมฉันอยู่ในวังเคยแต่มีสุข ไม่รู้ทุกข์ ออกไปแล้วจึงได้รู้ เมื่อรู้จักทุกข์แล้ว ก็เห็นจะกลับไปหาทุกข์อีกไม่ได้"

"พวกเจ้าก็เหมือนกันทุกคน" เสด็จรับสั่ง "อยู่สบายๆไม่ชอบ ว่าคับแคบไปละ ถูกกดขี่ละ อยากออกไปมีลูก มีผัว เป็นคุณหญิง เป็นท่านผู้หญิง จะได้เบิกบานให้เต็มที เสร็จแล้วก็เห็นแต่บ่นกันไปทุกคน ข้าก็ไม่รู้จะไปช่วยเหลือได้อย่างไรจริงๆ นะแซม เรื่องลูกเรื่องผัว ข้าไม่อยากเกี่ยว โกรธกันก็มาฟ้อง พอดีกันเข้า ก็จะมารุมเล่นงานเอาข้าเข้าอีก"

"โบราณเขาว่า" คุณสายทูลขึ้นมา "เรื่องความผัวความเมีย อย่าไปเกี่ยวมั่งคะ"

"อ้อ" เสด็จทรงพระสรวล "สายก็เคยมีผัวกับเขาเหมือนกันรี" ทุกคนในที่นั้น หัวเราะกันเกรียว

"ฮุย ! " คุณสายร้องเสียงหลง "เสด็จรับสั่งอะไรอย่างนั้นก็ไม่ว่า หม่อมฉันว่า โบราณเขาว่าดอกมั่งคะ !"

"แล้วสายไปรู้ได้อย่างไรว่า โบราณเขาว่าถูกหรือผิด ถ้าเราไม่เคย" ทุกคนในที่นั้น ก็พากันหัวเราะกันขึ้นอีก ขณะนั้นข้าหลวงอีกสองคน เชิญเครื่องเสวยขึ้นมา พลอยเหยียวไปมองดูแม่ เห็นขยับตาพยับหน้า ให้พลอยถอยออกไป พลอยก็หีบพานคลานถอยไปหมอบอยู่ใกล้ๆกับแม่

Four Reigns

KUKRIT PRAMOJ

Translated from the Thai
by Marcel Barang

First Reign

Chapter 1

‘Phloi!’ Mother’s voice was calling as the boat, coming out of the Bang Luang canal into the Chao Phraya river, headed straight for Tha Phra*. ‘Phloi, remember this: when the time comes, find yourself a faithful husband. Don’t settle for a man collecting wives or you’ll be distressed like your mother!’ Mother was silent for a while, then added, ‘And never be anyone’s minor wife. Remember this.’

Phloi turned to look briefly at her mother then went back to gazing from under the awning at the boats paddling upstream and downstream, at the waterside houses and houseboats full of goods for sale on display, at the people on the banks and inside the boats going by, gazing in excitement and at a loss for words, because this was the first time she ventured so far from home and before they left Mother had told her they were leaving for good, for the rest of their lives they’d never set foot on the threshold of that house again.

Phloi’s home was by the Bang Luang canal. It could be said it was a big estate, with a brick wall topped with an iron fence running the length of the grounds on the waterside. The landing place had a big pavilion made of wood. From the landing stairs, you walked across a wide courtyard to reach the building which was the residence of Phloi’s Honoured Father. That mansion was considered modern in the 1880s, during the reign of His Majesty Phra Phuttha Chao Luang the Great** in Rattanakosin***, with white stuccoed brick walls and a roof of corrugated Chinese tiles. The front twin stairways merged

---

* Royal Pier

** Rama V, King Chulalongkorn

*** The old royal city of Bangkok

to form a modest open veranda and from there a straight flight of stairs led to the upper part of the building. A veranda with dark green ceramic balusters shaped like elongated grapes ran around that floor. The three large rooms at the front were where Honoured Father dwelled. There was another, smaller room for Buddha images and the ashes of Honoured Grandfather and numerous previous ancestors. When Phloi was still a child of six or seven, she had gone up one afternoon to see Honoured Father. She was especially afraid of this room because it was always closed and silent. It would be opened once a year when Honoured Father made merit, and on such an occasion, Phloi had seen the urns lined up on a set of votive tables. She had been called upon to light joss sticks and candles and prostrate herself in front of Honoured Grandfather, Honoured Grandmother and several other Honoured Ancestors. From that time on she had been in awe of that room in particular. The veranda at the back of the house was a place to relax for Honoured Father. When he was at home, he would usually be there, have his meals there and rest there, and there he would receive visiting acquaintances. The floor of the upper part of the house was made of large boards turned shiny by decades of diligent polishing. Honoured Father would sit on a small rug, with the customary betel tray, water pot, dipping bowl, spittoon, cigarette box and footed tray with implements for lighting up all laid out before him. On the day Phloi was to leave the house, she went there to take her leave of Honoured Father, Mother having told her to go there alone. By then she was ten years old, old enough to have a sharp sense of observation. In years to come, whenever she thought of him, she would still see Honoured Father as he sat cross-legged on the rug that day. He wore a casually draped length of nutmeg-dyed chintz round his loins. She would always remember how he scanned the face of his youngest daughter, scrutinising her features as if to learn them by heart. Yet he didn't open his mouth in greeting or dissuasion, merely stared at her until she crawled back and went down.

So, in 1892 Phloi was ten years old. Had someone asked her then who her father was, she would have answered that his name

was *Phraya** Phiphit and her mother's Chaem. Mother was Phraya Phiphit's Number One Wife but didn't have the status of Khunying (Dame), because his first wife and thus khunying was Ueam. A native of Amphawa, Khunying Ueam didn't live with Honoured Father but had returned to her hometown since before Phloi was born, leaving in the care of her husband their three children: Khun Un**, Phloi's eldest sister, aged nineteen; Khun Chit, Phloi's elder brother, aged sixteen; and Khun Cheui, her other sister, two years older than she was. Phloi had an elder brother from the same mother, Phor (Young) Pherm, older than her by a little over one year, and a younger sister from another mother – Honoured Father's Number Two Wife Waeo – named Wahn and two years younger than Phloi. Of all these siblings, besides her full brother Pherm, Phloi got along especially well with Khun Cheui, as they were almost the same age and Khun Cheui was a child who liked to romp about everywhere, which agreed with Phloi's disposition. Khun Un, the eldest sister, Phloi considered as an adult to be held in awe, because she lived upstairs with Honoured Father. Khun Un was the only one to have the key to another large room where the silver and gold were kept. All outgoings in the house were overseen by her. Honoured Father trusted her as his eldest daughter. As for Phloi's mother, whom everyone in the house called Mother Chaem, Honoured Father had had a wooden house of five rooms built as her residence next to the main house within the compound. The meals for the three of them, mother and children, were brought in from the kitchen. When the meal was over, Phit, a servant Mother had taken into her service at the cost of twelve *tamlueng****, would eat what was left and do the dishes. Sweeping the house, taking out and laying out mattresses and pillows and doing the house's laundry were Phit's other duties.

Phloi's two elder brothers were Khun Chit and Phor Pherm. The

---

* A high-level nobility title for men in royal service, addressed as 'Jaokhun'

** Pronounced, like Khun, with a short 'oo' sound; *Khun* is a term of address meaning Mr, Mrs, Miss (as in this case).

*** A unit of 60 grams of silver

first, she hardly knew at all. By then Khun Chit was a young man of sixteen. At times she saw him in the early evening, wearing a coloured sarong and a short tight-fitting shirt with straight long sleeves of glazed silk, his hair slicked back, a round patch to cure headaches on each temple as was the fashion amongst young men in those days, walking to and fro near the landing pavilion. As soon as it was dark, he would stealthily cross the canal to slip into town with some of Honoured Father's young menservants. Once, Phloi remembered, he disappeared for days, but on his return there was a big fuss, as Honoured Father gave him and the menservants a whipping in the courtyard there and then. Their shouts resounded throughout the compound. Phloi went to spy from behind one of the Chinese box-trees around the house with Khun Cheui, who was delighted that her brother got whipped and remarked to Phloi it served him right. Another time, Phloi saw Khun Chit lying, gaunt and in pain, in the house where he lived with menservants of the same age, and saw them boiling pots of potions for him to take. Khun Cheui came over and whispered to Phloi, 'Mae Phloi, I'll tell you something. Don't repeat it. Khun Chit has men's disease. If you tell anyone I'll be very angry.'

Pherm, Phloi's big brother, seemed to give his allegiance to Khun Chit more than to any other sibling, but he had to visit him without Mother knowing, because if she found out he was associating with Khun Chit, it was a thrashing every time. As for Wahn, her half-sister and Mother Waeo's daughter, she was too young for Phloi to pay attention to her.

One day, Phloi asked Mother about her siblings: how was it that people called Honoured Father's children Khun Un, Khun Chit and Khun Cheui but called the other children Phor Pherm, Mae Phloi and Mae Wahn. Mother glanced at Phloi and then laughed. She answered, 'Because you're children of minor wives. They are the children of a khunying, so they have to be "Khun". Just be thankful they're not calling you "Ee" Phloi as they would servants!'

From as far back as she could remember, Phloi felt that Mother and Khun Un, her eldest sister, were always uneasy with each other. True, they were never angry one with the other to the point of coming to words, and in front of Honoured Father talked with each other

as much as was necessary, but Phloi noticed with the sensitivity of a child that Mother took pains to be especially polite in her address to Khun Un, for example calling her 'Khun Yai' and herself 'Dichan' with a clear enunciation and punctuating her sentences with liberal doses of 'Jao Kha', thus emphasising her inferior status, while maintaining a deferential demeanour so cold and standoffish as to mask all feelings, but on occasion Mother would let her true feelings show privately, so that Phloi could see that Mother was always under pressure and feeling frustrated as Khun Un, whom Mother held to be only Jaokhun's daughter whereas she was his wife, enjoyed his total confidence and, what was worse, was left by him in absolute authority over the household. Mother would cry and confide in Phloi that Honoured Father was treating her like a servant or a dependent; she had no rights whatsoever in this house; she was left to vegetate from day to day. As for Mother Waeo, Honoured Father's third wife, she was very intimate with Khun Un, they were always together and almost never parted, because Mother Waeo was only four or five years older than Khun Un, she used to be her personal servant, and Mother told Phloi that Khun Un had arranged for her servant to become Honoured Father's wife in order to have Mother leave the house. Mother also told her that at the time she had been, as she put it, 'jealous of that Waeo woman' and had wanted to run away there and then but, Phloi being so very young, she had had to take a hold on herself and bear with staying put.

Phloi found herself in the middle of the tension between Mother and Khun Un, so that sometimes she felt afraid of both and didn't want to get close to either. The one who could relieve the tension that Phloi could not but sense was Honoured Father, because Honoured Father was someone who loved all children, his as well as anyone else's. Sometimes in late afternoon he would call on all the children in the house to go out and play in the courtyard while he watched. They could shout their lungs out if they felt like it, and the one who shouted the loudest and laughed the loudest was Honoured Father himself. But with the grown-up children he was seemingly passive, showing consideration for Khun Un's feelings and, in the

case of Khun Chit, with whom there were all too often grounds for vexation, they simply could not see eye to eye. Honoured Father had given all of his children their names, and simple, one-syllable names at that. Phloi had heard him laugh at some of his noble friends who thought up long-drawn-out monikers imitating royalty that would no doubt invite lice on their heads, like Phra Phiphat's nearby household whose children's highfalutin names had the same beat: Pheinphitsamai, Saisukhontharot, Sotsamrarnjit and Sanitsanei-ha*. Honoured Father had once chanted them out to Mother and then told her it sounded like the song of an Indian firewalker.

Before she left the house, Phloi noticed that the tension between Mother and Khun Un had increased. Amongst Khun Un's several maids there was a young woman named Yuean who was prettier than the others. Mother told Phloi 'Khun Yai is about to offer that Yuean hussy to Jaokhun,' and Phloi felt that something terrible was going to happen.

Finally, the terrible event which was to change Phloi's life so much did happen. One evening, Mother went to see Honoured Father in his quarters at eleven o'clock. Phloi stayed in the house and fell asleep while waiting for Mother, only to wake up with a start some time after three in the morning when Mother came in, lighted the lantern in the room and then went straight to wake her up, with Pherm, who slept outside, following her inside looking befuddled.

'You are coming with me, Phloi.' Mother's voice was edgy, her face bathed in tears. 'Given that he won't care for me any longer, I must leave and let things run their course. We too are well born. Who could accept to be trampled upon like a bonded slave? Pherm, as a son, you must stay here. Honoured Father won't let me take you with me. Stay here under his care and do your best. Don't think of yourself as his child, though, because his eldest daughter considers us as menials. As for you, Phloi, I won't leave you here or they'd soon all be bullying you. Though I can't take proper care of you singlehanded, we still have our patron. I'll have you go into Sadeit's service.' Hav-

---

* Lovely Moonlight, Clear Redolent Savour, Fresh Buoyant Mind and Bewitching Charm

ing said this, Mother lowered her head and cried, mopping up her tears with a corner of her breast cloth, as if her heart would break. Pherm, upon hearing Mother say she was leaving him behind, burst into racking sobs that shook the house in the dead of night.

Hearing Mother say she'd entrust her to Sadeit (Her Royal Highness), Phloi understood at once, because she had often heard Mother tell her about Sadeit. Sadeit lived in the royal palace. Mother had lived there since she was a child until she left to live with Honoured Father, because a relative on her mother's side had brought her into service there. Mother told Phloi that actually she too was a relative of Sadeit's. Mother's Father, that is Phloi's Grandfather, was a nephew of Sadeit's mother's, a royal concubine, but Mother only told her this much and then said, 'Don't talk about it. We are only her servants. It's not good to claim family connections with royalty; it will only bring lice on our heads.' About catching lice on your head or being cursed with bad omen when meddling with royalty, Phloi was familiar with that too. If it wasn't Honoured Father saying so, Mother had repeated the words so often that Phloi thought those royals must be crawling with lice, like Chup, the slave-child in the house: every time Phloi played with her, she came back with lice. She had asked Honoured Father about it. He had laughed uproariously but then hadn't said anything.

About Sadeit, Mother had told Phloi that when she was a little older she would offer Phloi into Sadeit's service. Mother had already asked Honoured Father and he had made no objection. He had said, 'Just as well. The child will get good training there,' but then had asked her to leave it until later, as otherwise he would be left with no little child to play with. Therefore, as soon as Mother said she would have her go into Sadeit's service, Phloi understood, but seeing Mother crying so much and with Pherm bawling, all she could do was sit and stare dumbly, unable to think of what to say.

Seeing Pherm's distress, Mother took him in her arms and undertook to soothe him in low whispers. She herself stopped crying, lest her son wail all the more. When she saw that he had somewhat calmed down, she asked him to fetch Phit to help with the packing.

For the rest of the night, Mother and Phit were busy packing up. At dawn Mother sent Phit with the luggage to the landing pavilion with orders to arrange for a boat. Then Mother took Phloi to wash her face, redid her topknot and dressed her up well before dawn, asking her to wait on the balcony outside.

‘Mae Phloi!’ Khun Cheui’s voice called her softly. ‘Don’t make any noise. Come down here right now.’

Phloi looked up, saw that Mother was still busy inside, so she slowly went down the stairs. As soon as she came within reach, Khun Cheui grabbed her wrist and pulled her under the house and then asked in a trembling voice, ‘You’re really leaving, aren’t you? Khun Un just told me a minute ago but I couldn’t believe it.’

Phloi saw the pallor of Khun Cheui’s face and, thinking how they had romped about together every day, her throat constricted and she merely nodded her head. Khun Cheui wouldn’t let go of Phloi’s arm and the hand holding her arm was icy-cold.

Big tears rolled out of Khun Cheui’s eyes when she saw her nod and several of them fell on Phloi’s arm.

‘Oh dear, Mae Phloi!’ she said in a shaky voice. ‘Who am I to play with when you’re gone? You won’t forget me, will you?’ She kept repeating those words.

After standing still looking at each other for another while, Khun Cheui held out the small package she had brought along, saying, ‘Here, Mae Phloi, this is for you. *Jan-ap**. I pinched them from Khun Un upstairs. Take them to eat along the way.’

Phloi took the *jan-ap* package from Khun Cheui’s hand as if it was the most valuable thing in the world. She could not say a word to Khun Cheui as her throat was constricted with emotion. Her vision of Khun Cheui’s face was blurred because her eyes were full of tears. Just then Mother called Phloi softly two or three times from the house. Phloi took the opportunity to free her arm from Khun Cheui’s grip and hurriedly turned round to flee upstairs to Mother.

‘Come here, Phloi,’ Mother’s voice called from the room once

---

* Chinese sweetmeat made from peanuts, sesame, puffed rice, etc

again. Phloi swiftly went in and sat down beside her. Mother had finished packing. Items such as cups, bowls and the like, Mother held that they belonged to the house so she had set them apart. She would keep only clothes and a few personal things placed into a wooden chest wrapped in black leather bearing a gold motif of swans and dragons. As for Phloi's clothes, Mother had put them in a smaller chest, a red one. Mattresses, pillows and mosquito nets she would leave in the house for Pherm to use; she'd find replacements later. The more Phloi saw the things they had all used every day thus sorted out the more her emotions grew, because everything she saw testified to a broken home. The tears welling in her eyes poured over and she could do nothing to stop them.

Mother took a cloth to wipe her tears and caught a glance of the package Phloi held in her hand, so she asked, 'Phloi, what's this package?'

'A pack—' A sob cut her short and then she stuttered, 'A package of jan-ap, Mother.'

'Who gave it you?' Mother asked, but then she guessed and added at once, 'Khun Cheui, isn't it?'

Phloi merely nodded. Mother was about to close a chest but stopped short, rested a hand on the lid for a while, her eyes gazing through the window as if she was mulling over some decision, but then she heaved a sigh, shook her head as she turned towards Phloi, gave her the piece of cloth to wipe away her tears again and then stroked her head, saying, 'Quiet, Phloi. Don't cry, my darling daughter. I am the one who loves you most. Nobody will ever love you more than I do. Do go with me. I love you so I want the best for you. At the palace, in Sadeit's quarters, before long you'll be in clover and won't miss this house again.' Mother was silent for another spell and then whispered in a tremulous voice, 'Phloi, go to the main house and take leave of your Honoured Father, and when you are done go to the landing. I'll be waiting for you there.' Having said this, she turned her face away, began to stuff a chest with things busily and slammed the lid shut as if to use the vigour and fracas of it to help strengthen the firmness of her resolution.

Phloi stealthily left the room, slowly walked across the porch and

down the stairs because it was the last time she would go out of the house she had lived in since she was born. She knew every defect, every crack in every single wall, each more noticeable than ever at this moment, every slit of the floorboards she had ever sat on or lain over or secretly dropped things through to the ground below. They seemed to be calling for her to stop leaving. Every step of the stairs she had slid along up and down on her bottom, and even the stairs railing she was always swinging from with Khun Cheui seemed bigger than before, more obvious than before, more important at the time they were about to part today.

Khun Cheui had already vanished from below the house, wherever it was she had gone to hide. Phloi slowly walked across the courtyard, looked all around her as if to take leave of the place and surroundings she had seen every day – the big Indian cork tree in whose shade she had played cooking with Khun Cheui and whose flowers they had plucked to offer Mother to mix with tobacco and roll into cigarettes for Honoured Father. Phloi wondered who would roll cigarettes for Honoured Father once Mother was gone as she had always been the one to do it and it was big work because you had to boil honey, pineapple juice and liquorice along with tobacco shreds from Phitsanulok and then roll the tobacco into individual units either with paper or with a banana leaf you had to flatten and cut just the right size. All of this, who would do it when Mother wasn't around any longer? Phloi walked past the East Indian coffee bush whose small, fragrant white flowers Mother picked to thread into garlands for Phloi's topknot; past the night jasmine bush, the fallen flowers of which Mother had ordered to collect every morning as she would sun-dry their red stems to dye breast cloth with; past the *chaloot* climber which had a powerful smell but whose white flowers were hard to pick out – all of this was calling for Phloi to stop, turn around and stare, but her reluctant steps finally took her to the bottom of the back stairs of the mansion. When she reached the veranda, Phloi knelt down and began to crawl, and when she was close enough to Honoured Father, she prostrated herself then sat with her head bent, one hand worrying a board to relieve her nervousness, waiting to see what Honoured

Father would say. After sitting for a while, there was not a sound from Honoured Father at all except for the occasional clearing of throat and spitting of betel juice. Phloi prostrated herself once again and then crawled out to go back down the stairs.

‘Mae Phloi!’ Khun Un’s voice was calling from inside her room. ‘Come here!’ Phloi was startled out of her wits. She hesitated. Should she or shouldn’t she? When she decided it would be wrong not to, she turned to watch Honoured Father’s face, saw him nod towards the room as if to tell her to enter just as Khun Un’s voice called her again, so Phloi crawled into the room.

That room was always dark, because Khun Un didn’t like sunshine, saying it ruined her skin. The room was suffused with scents. The walls on three sides had rows of sideboards crammed with silverware and nielloware. Besides these, there were several metallic strongboxes placed in dark corners containing jewellery and articles of gold for which only Khun Un had the keys. Khun Un sat in the middle of the room, with a silver betel set and a silver spittoon close at hand. That day was a Wednesday. She was wearing a green chintz wraparound skirt pumiced to a fierce shine and a dark orange-yellow breast cloth. She was a stickler for observing the dressing code for each day of the week and was always impeccably dressed. She combed her oiled hair impeccably so that not a strand could shake loose, her hairline kept impeccably neat at all times. As soon as she saw Phloi crawling in, she picked up an ivory compact, opened it, took out a blob of wax she smeared on her lips and then asked in a tone devoid of mercy, ‘So you are leaving with your mother, aren’t you, young pup?’

Phloi sat silent, her head hung, looking at the floor without fidgeting, feeling oddly frozen stiff.

‘Leave then, and don’t come back,’ Khun Un went on. ‘We can’t have you coming and going: your high and mighty mother would lose her dignity.’ Phloi kept still and silent, unable to think of an answer.

‘Go then! Go away!’ Khun Un dismissed her. ‘You’re your mother’s daughter. Tiger cubs and crocodile hatchlings can’t be nurtured.’

Those were the only words of farewell from Khun Un. Phloi bowed low and then hastened to crawl out of the room and sped

across the back veranda because her heart was now bent on going away for good. As soon as she reached the foot of the stairs, she ran straight to the landing where Mother was waiting with Phit. Pherm stood hugging a post of the pavilion and sobbing.

When Phloi reached the landing, Mother didn't ask or tell her anything but at once told Phit to take Phloi to the boat. She went over to Pherm, took him in her arms and whispered a few words to him. Pherm's sobbing grew deeper and louder, and then Mother hurried to get into the boat and ordered the oarsman to get going. The prow left the landing. It was morning and the tide was low. Phloi looked out of the boat in the direction of the house, and saw only the posts of the pavilion emerging from the water. When the boat was at some distance from the landing, she could see the roof of Honoured Father's mansion, the iron fence of the compound wall and the whole landing pavilion. Pherm still stood hugging the post crying and sobbing in the same posture as before. And then that picture grew smaller as the distance lengthened until it finally disappeared, replaced by pictures of other houses, gardens and orchards along the canal. The closer to the mouth of the canal, the denser the houses and rafts on both sides, the more bustling on water as well as on land. Phloi looked intently at the colourful scenes that kept running as if on a screen in a fascinating way. As the boat came out of the canal, Mother spoke. Phloi paid no attention, because the fear she had felt since Mother woke her up in the small hours, the sorrow of having to leave home and the bitterness at Khun Un's parting words had numbed her feelings, and the vision of so many exciting novel things made her hardly interested in what Mother was saying.

When the boat was in the middle of the river, Phloi looked at the opposite bank and her excitement grew so that she couldn't help it: she had to ask Mother.

'What's that over there, Mother?' Phloi pointed at a roof of coloured tiles with gold-stamped finials glinting by the bank.

'That's a floating palace, of course,' Mother's voice answered. Phloi didn't understand what a floating palace was, who owned it and what it was there for. Her interest and curiosity were changing fast and growing by the minute. She pointed to beyond the floating

palace and asked, 'And over there, Mother? Those tall spires, what stupa is this? What temple is it, so huge?'

Mother giggled, gave her a hug and then answered, 'It's no temple, child. That's the Royal Palace where you are going to stay. Those tall sharp spires, that's the Grand Palace. What you see like a temple roof is the Royal Household. In a moment we'll be landing at Tha Phra and then walk around a bit to enter the palace by the Srisudavongsa Gate.'

'Then where does Sadeit live? In those tall spires?'

Mother laughed again. 'No, child. She doesn't live there at all. When I repeat your question to Sadeit, she'll laugh no end. She lives in another palace altogether we cannot see from here ... Phloi! Don't lean too far out, or you might fall into the water!'

Phloi hastily drew back and sat properly in the boat, her heart throbbing with excitement. 'So that's where we are going to stay?' Phloi thought to herself. 'It is so very beautiful. They say Honoured Father's mansion is beautiful, but it's nothing compared to the Grand Palace.' To clear up her doubts, she asked Mother: 'This Grand Palace, does it belong to Sadeit?'

'Good gracious, no!' Mother exclaimed in mirth. 'It belongs to His Majesty the King. What you see here, all of it is the King's Halls. Sadeit and the other royals live in palaces in the Inner Court, where men are not allowed, only women like us. If men could get there, I wouldn't have had to leave Pherm behind. It's because I couldn't do anything about it that I didn't take him along.'

'Then are you going to stay with me in the palace, Mother?' Phloi asked worriedly.

Mother was silent for a moment and then, sighing, answered, 'I shall for a while, but I must find some way of earning a living ... Let's not talk about this now. We'll see how it goes, child.'

By then the boat had drawn alongside the pier. Mother took Phloi's hand and got out of the boat then had Phit oversee the unloading of their belongings, some of them to be left at the pier until someone was hired to take them to the palace in late morning. As for Phloi's small chest, Mother had Phit carry it along.

Mother and child skirted the palace wall for a while with Phit

in their wake and then turned into an outer gate. Phloi was all the more impressed because the palace grounds were full of buildings she found incredibly huge. The place teemed with people moving in and out, as well as countless peddlers with shoulder loads and squatters with trays of goods for sale. In front of her, looking further inside, Phloi could see another high wall without any opening except a wide-open gate. She noticed that the people who entered and went out of the gate were in a state of frenzy. Some shouted, greeting each other boisterously; others sped with their heads bowed and their eyes on the ground, as if on urgent errands. All of them were women, oddly dressed. The old or middle-aged wore inner breast cloths with pleated silken cloth on top. Younger women wore blouses pleated at the waist with bunched-up sleeves, from plain straight ones to frilly ones with bows all over. Phloi looked at Mother's clothes and the way she walked: she looked the same as the others and could have been taken for any of them coming and going. Seeing Mother, some people hailed her, saying 'Where have you been? We haven't seen you around in ages.' Mother bowed to some respectfully. Others shot long looks at her as she walked by. Mother pretended not to notice, but her mouth complained loudly to Phit, 'Some of us just won't have the grace to die, don't you think?' and there was Phit's voice answering readily, 'I should say so indeed!' and then there was the noise of Phit loudly spitting out betel juice.

'Oh! Phloi!' Mother exclaimed just as if she had just thought of something. 'When you go through the gate, you have to step over the threshold. Don't step on it or touch it with your foot or there will be trouble.'

Having said this, Mother hurried Phloi along towards the gate. Phloi was startled out of her wits. Her interest fled from other wonders to centre at once on the threshold she could see ahead. It was made of a rather high square beam but not so high as to be hard to step over. There were traces of gold leaves pressed on it in places, and packets of joss sticks stacked by the gate jambs. Beyond it, there were women old and young sitting on both sides. Phloi would learn later that those women had the duty to watch over the palace gate

and many other duties in the palace. They were officials of the palace guardian department. The palace people called them *khloan* or guards of the Inner Court.

If Mother hadn't warned her abruptly about the threshold of the palace gate, Phloi might not have known of its importance nor paid attention to it and thus might have gone over it blithely, but as soon as Mother spoke, her interest shifted entirely to that threshold with apprehension.

The closer she got to it the taller and thicker it looked, increasing her alarm accordingly. Everything else around her seemingly blurred. Even the people going in and out in confusion she saw as mere shadows. The one thing that stood out in her vision, growing increasingly clear as each step brought her closer, was that gate threshold dabbled with gold leaves, to the point that it seemed to have changed from a most ordinary block of wood into a ghastly growling monster barring her progress and that monster seemed to be shouting, 'Don't enter! Don't enter! Don't you dare step on me! Don't step on me! Come in if you dare but steer clear of me!'

She thought with dread, 'I can't get through! I can't get through! This is the Grand Palace, the King's abode. Whoever makes the least little mistake gets whipped, gets thrown into jail, gets beheaded. Whoever steps on the threshold must surely be beheaded! Look: no one dares do it. Everyone entering or leaving has to jump over it, but I surely won't be able to do it, tall and big like that!'

Phloi's heart beat wildly out of fright. Both her eyes stared fixedly at the gate threshold and both her hands were bunched into tight fists. She felt sweat drench her palms. Both her feet walking behind Mother slowed down. Phit, who carried the chest behind her, pressed her.

'Walk faster, Mae Phloi. Don't linger. Look, your mother has gone in already.' What Phit was saying was true. Mother had sprightly stepped over the threshold and turned to greet someone who sat inside the gate, calling her 'sergeant'.

Phloi had to make a do-or-die decision: no matter what, she had to catch up with Mother. She hastily lengthened her strides towards the gate. As she reached the gate, she suddenly felt herself grow cold,

closed her eyes and raised one foot as high as it would go and took a step, a step she felt was the widest step she had taken in her life. As soon as she put her foot down on the ground, she opened her eyes and saw that she was actually standing on the threshold of the gate.

‘Stop!’ someone thundered. ‘Stop right now! Come back here first!’ that voice barked again.

Phloi ran to Mother and in her panic would have run past her had not Mother caught her arm, asking in alarm, ‘Phloi! What’s the matter, child? Stop first. What have you done?’ but then she understood, squatted down hugging Phloi and then laughed herself to tears.

‘Phloi!’ she said as she laughed. ‘You’ve stepped on the palace threshold, haven’t you? It’s my fault. I wasn’t looking.’ And then she went on laughing, looking amused no end.

Seeing Mother laugh in mirth, Phloi’s felt considerably better. She slowly turned her face to look at the threshold where the incident had taken place, saw the guard who had shouted draw the others’ attention to Phloi and then signal with her hand for her to go back to the gate. Seeing this, Phloi looked Mother in the eye, but Mother nodded her head and told her, ‘Let’s go, child. I’ll go with you. Go and prostrate yourself to the threshold. That’s all there is to it. No-one will do anything to you.’ Then she whispered into Phloi’s ear, ‘Since you are going to live here, please remember: don’t ever get into a fight with the guards. They can give you a lashing just with their tongues. We can’t fight them at all.’

Taking Phloi by the hand she led her back to the gate. The voice of the middle-aged woman Mother called sergeant asked, ‘So this is your daughter, Chaem? She must be new to the palace.’

‘My daughter, yes,’ Mother answered. ‘I’m placing her under Sadeit’s protection – and yours too, Sergeant.’ While Mother spoke, Phloi sneaked glances at the sergeant, who sitting on a rug was taking a pinch of tobacco to rub on her gums before stuffing her mouth with betel. She was a woman dressed in the most outlandish way Phloi had ever seen. She wore a plain sarong, a blouse pleated at the waist and with straight long sleeves, and an outer garment. What was most strange to Phloi was that the sleeves had four chevrons.

The prospect of imminent chaos over her stepping on the threshold had her interested in the sergeant only in that she was a woman wearing chevrons, because up until then she had only seen men wear those. By then the people around the palace gate had turned to look at Phloi. Those entering and leaving had stopped to see her being punished by prostrating herself to beg forgiveness from the threshold. As for the guard who had shouted at Phloi to stop, she was glaring at her to prevent her from leaving. Phloi was alternately hot and cold, cold and hot. Sweat from nowhere came out of her body through every pore. Mother released her arm and told her to get on with it. Phloi slowly inched forward, her head hung, so ashamed she almost wished to be swallowed up by the earth, not daring to meet the hundreds and thousands of eyes staring at her with amusement. For all that, she couldn't help noticing that the people were calling at one another to stop and watch, some making amused comments, others laughing gaily. When she reached the threshold, she knelt down, joined her palms, placed the side of her hands on the wood, then closed her eyes tight and lowered her head amidst guffaws answering one another. Even the guards who sat by the gate seemed to be laughing, but she didn't have the energy to turn round and find out, because by then if she had been able to vanish she would have done so out of shame. When she was through with the prostration she promptly stood up, turned around and for dear life ran to Mother.

Taking Phloi by the arm, Mother walked on, past a theatre in a palace which was an open hall. Seen in the daytime it looked like a large temple pavilion and was quite meaningless. A few people sat there idly. Further on, Mother pointed out a pool, saying it was Princess Orrathai's pool. They walked past a row of rooms for khloan, which had Phloi scared witless all over again because at her first step inside the Inner Court she had become aware of the power of the guards. In those rooms, Phloi noticed, there were many of them, some fully dressed, that is wearing the regulation pleated clothes, others dressed informally, wearing only a breast cloth as they went about domestic chores. Several of the guards sitting there knew Mother, especially the older ones, and greeted her boisterously, some claiming

they hadn't met in years but she hadn't aged a bit, others asking her loudly if she was still as naughty as she used to be, some others asking aloud who Phloi was. 'Where did you get that child, Mother Chaem?' someone shouted. Mother shouted back, 'My own daughter, she'll be staying in the palace.' The shouted answer was, 'That's good. I'll help look after her.' But then another voice objected, 'If she's as naughty as her mother at her age, you don't know what you are in for.' And then Mother and her loud interlocutors broke into merry laughter. Mother asked the guards further, 'How is Luang Mae Jao?' and someone answered, 'So-so, you know. Sickly. She's getting on in age.'

This renewed Phloi's interest because she had never heard before of a Head Mother. She couldn't restrain her curiosity, and had to touch her mother's arm and ask in a whisper, 'Mother, who is Luang Mae Jao?'

Mother turned to tell her, 'The head of the guards, Phloi. Don't ever forget it.' Then she took her by the arm and walked on. The road by now had many embranchments, each side street paved with flagstones, and wherever you looked it was only a maze of princely residences and mansions of various sizes. Mother took Phloi into one of the side streets and past a very long two-storey building with many rooms. Phloi noticed that there were many people in that building. When she asked what this long building was called, Mother answered, 'Teng Row'.

'And who stays in this Teng Row?' Phloi asked further. 'Oyo! Such a crowd in there!' Mother answered, 'Attendants, supervisors, officers of the King's Kitchen, Upper Residence maids...'

Phloi was at once drawn to such weird names. Mother mentioned many others, but Phloi couldn't remember them all, only up to 'Upper Residence maids', so she asked Mother only about what she could register, such as who those residence maids were. Mother answered, 'The maids of the Upper Residence princess of course,' then turned to greet people she knew in Teng Row as if the answer she had given Phloi was clear enough.

Phloi found that Teng Row was crammed and had not an inch of space to spare from what she could see of the people who sat or stood

there busy with private tasks, some putting washing out to dry, others placing opened boxes of folded and perfumed linen in front of their rooms to catch the sun. Some places had small articles laid out for sale – utensils, cakes and snacks, sausages, fish, side dishes and others. There was an unending stream of people buying and selling or stopping by for a greeting or a chat. Phloi came to understand that the palace was no ordinary village but a whole town with its urban grid and its own existence, uninvolved with and uninterested in the outside world, and in that town which she had just entered all dwellers were women, with not a single man mingling with them.

Finally, Mother grabbed Phloi's wrist as they came to a large square building. The yellow paint over the stuccoed walls had darkened with age. Windows and doors, most of them closed, were louvered, and had garland mouldings around their frames. Seen from the front gate, the facade looked dark. The low flight of stairs leading in was of only a few stone steps. Mother told Phit to wait there first and then took Phloi along to walk quietly inside.

The front part of the residence had closed rooms, and rooms whose insides could be glimpsed at. Phloi could see finely carved tables and chairs, and glass-fronted cabinets of the same style with things on display she didn't have time to identify. In a whisper, Mother ordered her to walk softly because Sadeit had still not woken up, but actually this was unnecessary because the cool dimness of the place, the strangeness and newness of the residence and the respectful awe she felt, this being Sadeit's residence, already had Phloi walking on eggs. Mother took her into a room to the back of the residence, past a large staircase leading upstairs. Before reaching it, Mother turned to whisper to Phloi that she was taking her to see Khun Sai, Sadeit's housekeeper. Actually Mother had already told Phloi about Khun Sai many times, telling her that she had been in Sadeit's service since Sadeit was still a child and so was she, had stayed with her all along and become most trusted, and was in charge of the princess's personal affairs of all kinds besides supervising all attendants in the residence. Mother had told her that Khun Sai was very kind, didn't consider herself the favourite, and was always ready to look after her subordinates. Khun

Sai was already an adult when Mother was a child and had taken good care of her to the point of imparting many sorts of knowledge to her. Mother had told her that, besides Sadeit, she was also in debt to Khun Sai, and her own children should never forget it. Having heard her mother repeat so often that Khun Sai was very kind, Phloi followed her without feeling frightened. When they reached Khun Sai's room, she sat down and prostrated herself as Mother instructed, and when she raised her head to look at Khun Sai who sat in the centre of the room, she knew at once that everything Mother had told her about Khun Sai's kindness and benevolence was true.

Khun Sai had a plump figure, the face of someone good tempered, and a healthy complexion. Although she was getting on in years and her closely cropped hair, as was the fashion in those days, was getting grey and sparse, her face still didn't show the lines betraying past anger or sorrow. She wore a shiny iron-grey wraparound and an orange-yellow plaited breast cloth, and lay face down comfortably on the cool shiny perfectly spotless floorboards, with in front of her a bamboo threshing-basket filled with betel leaves, some of them already folded. Beside her was a large container full of lime made redolent by aromatic leaves. She was folding a long betel leaf of the kind with an exceptionally long stem that even the ones Khun Un was always folding couldn't match. Next to her she had the betel tray that was inseparable from ladies in those days and there were also two covered dishes close at hand.

As soon as she saw Mother, Khun Sai sat up to welcome her in delight, pushed the threshing-basket aside, told Mother to come close and then patted her head and back, firing questions as people who haven't met in years are wont to do. Mother started to tell her softly what had happened at home and was soon in tears yet went on with her tale. Khun Sai nodded in sympathy, and now and then entreated her to stop crying as a grownup would a child. Meanwhile Phloi was merely busy surveying the items in the room. On a wall without opening Khun Sai had disposed a few cabinets holding sundries. On the opposite wall, which had a window, she had lined up a number of chests and large, antique, wide-mouthed covered earthen pots with

motifs of flowers and butterflies, to keep folded blankets in. Looking towards the wall by the door, Phloi's heart beat faster because she had just realised that she hadn't eaten anything that morning. Her stomach was beginning to protest now that she had reached her destination. What made her aware that she had not eaten yet was the low shelf on the wall next to the door. On it was a row of glass jars containing coconut-flavoured crispy rice, roasted chilli paste, dried shredded pork, glazed tamarind, fried dry fish, salt and chilli, crispy golden threads, alua macaroons and other tantalising treats for a child of ten like her.

Khun Sai sat chatting eagerly with Mother but would occasionally cast a glance at Phloi. When she saw that the girl sat gazing at the shelf with foodstuff as if mesmerised, Khun Sai thoughtfully asked aloud, 'I say, have you eaten yet?'

Mother hearing this raised her hand to her breast and exclaimed, 'Good grief, Phloi, my child, you haven't had anything to eat all morning!'

'For goodness' sake, dear Chaem!' Khun Sai said. 'Fighting with your husband so much you forget to feed your child! Aren't you starving as well?' She gestured to Phloi to get close. When Phloi had crawled almost up to where she sat, Khun Sai moved the two bowls next to her and offered them to Phloi, saying, 'Here, Phloi, have some of this while I go and tell them to bring you some proper food.' And then, adjusting her breast cloth, she walked quietly out. Mother told Phloi, 'Eat something first, Phloi. I'm hungry too. Here we don't have to be afraid someone will look down on us. Just think that this is home, and a better one than the one over there.' Then Mother opened the two bowls to have a look. 'Golly! I haven't had those in years.'

Phloi looked at the foodstuffs in the bowls and was stumped, as she had never seen anything like these before and couldn't believe there could be such things: one bowl contained horseshoe crab roe, which she had only seen served in pineapple sautéed curry, and the other small flat shrimps which she had only seen used to make shrimp paste or as an ingredient in fried food and curries, but the crab roe and shrimp she saw in the palace today were new to her because both

were sugared to the point of being hard. Phloi cast a sidelong glance at Mother for a clue and saw her pick up a sugared shrimp or, to give it its proper name, a preserved shrimp, bring it to her mouth and munch on it with relish.

‘Mother,’ Phloi whispered as she moved near, ‘I can’t eat that. It’s so I don’t know what.’

Mother laughed and then took some crab roe and put it in Phloi’s mouth, her own mouth saying, ‘Do try it, Phloi, it’s delicious, really.’

Phloi tried to chew but had to swallow it all in a hurry because it was so sweet it was revolting, but then she had to remain silent, asking nothing from Mother any longer for fear she would plop more unknown stuff into her mouth.

After a while, Khun Sai returned into the room with two servants in her wake, one carrying in a food tray and two plates of rice she set down in front of Mother and Phloi, the other holding a spittoon, a pitcher of water and hand towels she set about similarly. Khun Sai’s voice ordered the girl holding the food tray, whom she simply called Phart, to add a portion of dried fish from the jar to the meal. As for Phloi, who was rather apprehensive that the food tray would hold bizarre palace fare, as soon as Phart removed the lids from the bowls, she felt relieved to see it was all dishes she already knew, such as *kaeng born**, fried string beans and spicy catfish roe salad. Meanwhile Khun Sai was complaining to Mother that ‘I had no idea you were coming. Had I known I would have ordered your favourite dishes.’

Mother laughed and answered, ‘Ah, you’ve always spoiled me – that’s why I couldn’t stay with anyone for long but must come back here every time.’

While Phloi ate with Mother, Khun Sai walked over to unlock a cabinet by the wall, took a golden footed tray then went to another cabinet, opened it and took out a set of four pairs of joss sticks and candles and as she walked back to where she sat she told Phart to go and get her another banana leaf to make a flower *krathong*** with.

---

* Snakehead-fish and elephant-ear curry

** Small banana leaf receptacle

Mother stared at Khun Sai dubiously and then asked, 'What's that for?'

'What do you think?' Khun Sai answered. 'I'm preparing the set for Phloi's presentation to Sadeit, what else?'

'Does it have to be that much?' Mother protested. 'Phloi is my daughter. I'm already Sadeit's attendant. Why present her as well?'

'Really, dear Chaem! When will you ever grow up?' Khun Sai grumbled. 'Since when is Phloi your daughter only? Her father is a phraya and of the clan across the river too. If she is not properly presented, her relatives will blame me as well. Since we are introducing Phloi, we might as well do it properly, and there's nothing much to it. We've got everything we need here.'

Mother laughed and then told Phloi, 'Listen to your aunt: she is rich. Everything here is hers.'

Khun Sai giggled then protested. 'Now, don't exaggerate. This footed tray here is mine; it's not Sadeit's at all...'

'And those sets of joss sticks and candles are yours too, are they?' Mother interrupted.

'Oh, I won't argue with you,' Khun Sai exclaimed good-humouredly. 'Who would present someone like me with joss sticks and candles? Of course they are hers. She keeps receiving lots of them from people everywhere. If I present them again to her once in a blue moon, how is she to remember?'

Having said this, both Khun Sai and Mother burst out laughing gaily. As for Phloi, who wasn't interested enough to listen, she went on wolfing the food like one truly hungry.

Meanwhile, the news of Mother being back to the palace slowly spread. Several of Sadeit's attendants came in turn into Khun Sai's room. Some came from other residences to greet Mother and inquire about her until the room was full of women old and young, all friends and acquaintances of Mother's from way back. All of them addressed Phloi nicely. Some hugged her, kissed her, patted her on the back. Phloi felt both embarrassed and excited, because since she was born she had never been so much fussed about by so many people. But her unease didn't prevent her from noticing that all the

ladies coming into the room were impeccably dressed and all in the same way. They all wore chintz wraparounds and breast cloths of the colours of the day and of the same cut. The only difference was in the rings and necklaces they displayed. They all wore powerful perfumes of the kind that stuck to the floorboards where they sat, and smoothly combed oiled hair, each having given herself before coming a beauty treatment of the first order.

Upon seeing her friends and acquaintances of old, Mother seemed to have forgotten all the sorrow she had been through that made her flee from home with her child that very morning. She chatted with them in high spirits. Their laughter and banter never ceased. Phloi noticed that Mother was an altogether different person from the one she had been at home. There she had often behaved like a grumpy old woman. Sometimes she sat looking dejected, staring into space, indifferent to everything around her. It was very seldom that Phloi had seen her in animated conversation with anyone, but now after only a few hours in the palace, amongst a circle of old acquaintances and friends, back into a cool atmosphere devoid of petty annoyances, she seemed altogether rejuvenated and spry, she had begun to chatter and jest with the people around her and everyone who had come to see her seemed to be hanging onto her every word with devotion, finding everything she said funny. Laughs greeted Mother's every remark without a break.

Phloi and Mother had long finished eating and Phart had long removed the food trays as well. While Mother spoke with her friends, Khun Sai sat making a flower krathong, listening genially, occasionally joining in the laughter. Phloi, to whom by now no-one paid attention, because everyone sat around talking with Mother about things Phloi didn't understand and wasn't much interested in, merely sat observing Khun Sai sewing the krathong, but the krathong, or what Khun Sai called a krathong, was stranger than any she had ever seen. First, Khun Sai took a fine banana leaf and cut it into strips of equal size, which had Phloi mystified, wondering what she was up to, but then Khun Sai undertook to plait each cut piece into shapes and then pinned them together with wooden pins until finally they formed a

small krathong which was the most exquisite Phloi had ever seen. Khun Sai unfolded another banana leaf packet, took out the few champak flowers it contained and put them in the krathong and then reshaped the banana leaf into a cone as a lid for the krathong. Then she took a set of four pairs of joss sticks and candles, laid them on a footed tray and put the flower krathong on top. This done, she caught sight of Phloi who sat watching eagerly and smiled at her then asked, 'Is it pretty, Phloi?'

Phloi didn't know how to answer, so she just smiled back then lowered her head and looked at the floor.

'Since you'll be staying with me, I'll teach you how to make them,' Khun Sai's voice said further. 'I'm only afraid that once we've got used to each other, you'll be mischievous like your mother and turn out as useless as she has.'

'Sure!' came Mother's voice from amongst her group of friends. 'Blame everything on me, and don't be surprised that my child no longer has any respect for me.' Then everyone around burst out laughing.

Right then, a young woman walked past Khun Sai's room on her way to the back of the residence. Khun Sai saw her and called her over. The young woman came over and kneeled down by the door of the room.

'Samai, has Her Royal Highness woken up yet?' Khun Sai asked.

'Quite a while ago,' Samai answered. 'I was going to have her breakfast served.'

Hearing this, Khun Sai went into action, took the footed tray with the offerings and then said, 'Dear Chaem, let us go up now. It's good to have an audience while she eats. Talking will help give her an appetite.'

Upon which Mother exclaimed, 'I say, as soon as her eyes fall on me she'll have a seizure for sure! For all those years with a husband I've never visited her once and it takes leaving my child here to be raised by her for me to come visiting.'

But then she stood up, adjusted her clothes and told Phloi to follow her outside.

FOUR REIGNS/KUKRIT PRAMOJ

Once out of the room, Khun Sai led the way holding the footed tray with flowers, joss sticks and candles, with Mother and Phloi right behind her, through dim corridors past several closed rooms and then up the large staircase Phloi had seen earlier. As she started to go up the stairs, Phloi's heart began to pound out of nervousness, because Mother had told her about Sadeit from as far back as she could remember and she knew that Sadeit was the person Mother held in the highest esteem. Today Phloi would be introduced to Sadeit. She would see her in a moment, because Sadeit lived upstairs, only a few short steps away.

When they reached the middle of the stairs, Khun Sai gave the footed tray to Phloi to hold and then walked up ahead. At this point, Phloi was struck by how different the atmosphere between upstairs and downstairs was. Downstairs anyone walked and talked at ease and didn't have to be particularly on the alert, but only halfway up the stairs, Khun Sai and Mother's attitude changed. Even going up the stairs or handling the footed tray was done with composure, no longer with the easy-going informality of the ground floor of the residence. A breath of air from upstairs brought a mix of scents and perfumes to Phloi's nose and to her ears the hum of soft conversation followed by soft laughter.

As soon as Khun Sai reached the last step, she crouched down and crawled on the landing. Mother and Phloi followed suit right behind. Phloi was scared she wouldn't be able to raise her head to look around, especially with one hand busy holding the tray, which seemed to be growing heavier by the minute. To grab it with both hands as she crawled she wouldn't dare try, because she would have to raise her head, so she was left with only one hand and both knees to crawl in an ungainly way. What she could see most clearly as she did so was Khun Sai's feet lurching ahead. How long it was Khun Sai led the way thus, who knows, but eventually she stopped, shifted to the side a little and then crouched down. Phloi shot a glance at Mother and saw her stop crawling to prostrate herself. Phloi put the footed tray in front of her and did the same, but then stayed crouched, her nose to the floorboards, not daring to look up to see who was where.

‘Who is this you’re bringing me, Sai?’ a lady’s voice asked and that voice resounded from straight ahead. As Phloi understood it was Sadeit asking, she lowered her head even more, but before Khun Sai could answer, Sadeit answered herself, saying, ‘Isn’t that Chaem?’ Phloi stole a sidelong glance at Mother and saw her prostrate herself once again, so she did too.

‘Hey, what’s this?’ Sadeit went on saying. ‘Am I going to get one prostration for every question? How are you, Chaem? You’ve disappeared for I don’t know how many years and here you show up again. I thought you must have died.’

‘Today I brought my daughter to enter your service, *mangkha* (Your Highness).’

Phloi had heard people addressing royalty in royal language for the first time today. Mother had taught her royal language at home but in no great detail, so she knew that, as a female, she should end her answers with ‘*pheikha*’, but now that it came to the crunch, Mother didn’t say ‘*pheikha*’ at all, but something that sounded like ‘*mangkha*’, with ‘*mang*’ hardly stressed either.

‘So this child is your daughter?’ Sadeit went on saying. ‘It was only yesterday I saw you prancing about as a child yourself and then you were gone and now you are back with a child for me to raise all over again. You people don’t seem to know how to grow. You make yourselves scarce and send your daughters instead.’

Discreet laughter came rippling from a number of women crouched here and there on the veranda.

‘You never knew how good you had it here,’ Sadeit said. ‘You wanted to go and have a husband and then you did, as a minor wife to boot. Did he throw you out or did you walk out, Chaem?’

‘I walked out, Your Highness,’ Mother answered, ‘but he didn’t stop me.’

‘Same old Chaem, never at a loss for an answer!’ Sadeit laughed. ‘What’s your child’s name? How old is she?’

‘Her name is Phloi, Your Highness.’ Mother prostrated herself again. ‘She is ten years old.’

‘Do raise your head, Phloi,’ Sadeit said. ‘Don’t hide your face like a shy loris.’

Hearing such words from Sadeit, Phloi felt like sinking into the ground out of nervousness and shyness, but Mother promptly gave her a little push and she forced herself to raise her head as ordered.

This allowed her to see the various things around her. Where she was crouching was a long veranda with a shiny scrubbed floor, windows on one side letting in daylight, and on the other doors opening onto the various rooms of the residence. In front of her at a short distance a green carpet was spread close to the wall. Sadeit sat in its middle on a small square mattress stitched to a triangular cushion; both mattress and cushion were sheathed in dark floral-patterned silk. All around her were a variety of implements such as spittoon, water pitcher, betel tray, hot-water bottle and small footed trays bearing lots of useful odds and ends.

Sadeit was the same age as Khun Sai or only a few years older. Phloi noticed that she was paler than Khun Sai and she felt that, either because she sat in a well-lighted place or for some other reason, Sadeit was more radiant than anyone else crouching there, even though she dressed no different, that is with the same kind of chintz wraparound and top cloth as the other palace people Phloi had seen wore. What drew her attention most in Sadeit's appearance was her eyes, glossy black and sparkling. Those eyes seemed to look at her and see through her entirely. She felt at once that those eyes had the power to order people about, but at the same time she also felt that they were full of loving kindness which could be just as fully relied upon for protection.

Of the several young female attendants present on the veranda Phloi couldn't help thinking that they were all most beautiful. As soon as she raised her head, all eyes turned to fasten on her and everybody including Sadeit smiled at her with kindness. As she turned her face down again out of bashfulness, Mother gave her another nudge and whispered, 'Phloi, present your incense and candles,' and then aloud to Sadeit, 'She's very shy, Your Highness. She has never been out anywhere until today.'

'That's good,' Sadeit answered. 'If she were as daring as her mother was as a child, I'm afraid I'd give up, I couldn't handle her.'

Phloi rose and stirred forward. One hand grabbed the tray. Crawl she hardly could because she was still so very nervous but Mother reached out to push her leg and have her move forward. Phloi slowly slithered forward until she reached the green carpet and then froze, not knowing whether to go on crawling or what. That's when Sadeit said, 'Come closer, Phloi.'

Phloi forced herself to go on and when she came as close as she dared closed her eyes, thrust the footed tray forward and then crouched down and prostrated herself, her heart racing, not knowing what to do next.

'Oh, look, you haven't opened the flower krathong,' Sadeit's voice said. 'Lift the lid first, Phloi.'

Phloi raised her hand and took off the conic lid but she still didn't know what to do next until Sadeit said, 'Now hand me the tray.' Phloi did so. Sadeit took the flowers, joss sticks and candles and put them down by her side then stretched her royal hand and stroked Phloi's hair gently while she said, 'So innocent and helpless. I wonder how easily it will be for you to get on with people, being terrified of me as if I were a demon or a devil. There is nothing to fear from me, Phloi.'

Sadeit's hand raised Phloi's chin up to look at her face and then she laughed and said, 'Such a lovely face, prettier than her mother even. A fair complexion too, worthy of a phraya's daughter.' Hearing this, Phloi felt as if she were on cloud nine because at home no-one had ever said she was pretty – sweet at best, but never pretty. Sadeit's praise delighted her beyond words.

'If you give her to me it's for good, you know,' Sadeit said to Mother. 'Don't come next to take her away to some husband when she's grown-up.'

'My goodness, I would never do that, Your Highness,' Mother's voice answered. 'I leave her in your care for good if you are kind enough to have her. If I come and interfere, have me punished at once.'

'That's what you say,' Sadeit answered. 'How can mother and daughter be parted? I can only take care of her until she is grown-up. What do you say, Phloi?'

All Phloi did was lower her head, not knowing how to answer.

‘And what about you, Chaem? What are you going to do?’ Sadeit asked Mother.

‘I’ll look around first, Your Highness,’ Mother said. ‘In the meantime I would rely on your benevolence, if you please.’

‘Wait here till he sends for you, knowing you?’ Sadeit chafed and then laughed.

‘Not in this lifetime. I’ll never go back,’ Mother answered. ‘When I was here, I knew only happiness; I didn’t know what sorrow was. Only when I left did I know, and knowing sorrow now, I will never go for it again.’

‘You are all the same,’ Sadeit said. ‘Living in comfort you don’t like, claiming you feel confined and constrained. You want to leave to have husband and children, to be dames, to be ladies, to live to the full. In the end you all complain. I really don’t know how I can help you, Chaem. I don’t want to interfere in family matters. When you are angry, you come and complain, but when you patch it up with your husband you might just start blaming me.’

‘As the old saying goes,’ Khun Sai pointed out, ‘never interfere in man and wife affairs.’

‘Oh?’ Sadeit laughed. ‘So you too have a husband, have you?’ Everyone there burst out laughing.

‘Eek!’ Khun Sai shrieked. ‘What are you saying? I was merely repeating the old saying, Your Highness.’

‘Then how do you know the old saying is right, with you being single?’ Everyone there laughed out again. Right then, two new attendants brought in the meal. Phloi cast a glance at Mother, saw her wink and nod for her to pull back. She took the footed tray and crawled back to go and crouch down by Mother.

The two attendants placed the food tray in front of Sadeit. The various dishes were on silver saucers disposed on small silver footed trays. Phloi felt that the portions were tiny. She had once seen at home food offerings to the Buddha placed in small dishes and had thought there was no way that would be enough to fill anyone. Seeing Sadeit’s food this time, there was no way she would have enough to eat either.

Sadeit rinsed her mouth and then began to eat. While she did so she conversed with Mother and Khun Sai about Mother's affairs at home or old events that came to mind, but it was mostly Mother who spoke. Phloi saw Sadeit laugh often. Sadeit picked at her food as if she wasn't interested in what she ate. There seemed to be about two spoonfuls of rice on her plate, but no matter how much she ate that amount never seemed to diminish. Before the main course was put aside and replaced with sweets, much time had elapsed.

'Sai,' Sadeit called out, 'this afternoon there is prayer chanting at the Throne Hall. I think I shall attend for a while. I don't know if Sadeit of the Upper Residence will attend. If she does, we should go together.'

'I'll go and enquire, Your Highness,' Khun Sai answered, but she had hardly finished speaking when someone was heard coming up the stairs and the voice of one of the attendants crouched by the entrance said, 'Ma-lai from the Upper Residence is here, Your Highness.' Whereupon a middle-aged lady showed her face and prostrated herself at the entrance and then said at full speed, 'There is prayer chanting at the Throne Hall this afternoon, Your Highness. Sadeit told me to ask Sadeit if Sadeit will *sadeit* as Sadeit would like to *sadeit* with Sadeit.'

Phloi knew that 'sadeit' in the royal language was both noun or pronoun for royals and their verb for 'to come' and 'to go', but she had never heard anyone utter the word seven times in succession and at such speed and she was so astonished that she dared to look up.

Sadeit burst out laughing and said, 'Phloi, you don't seem to be used to royal language yet. Well now, tell Ma-lai here that Sadeit wishes to tell Sadeit that Sadeit will *sadeit* and will be very happy for Sadeit to *sadeit* with her.'

Everyone, including Ma-lai, laughed uproariously, forcing Phloi to lower her head even more.